

ACHEGA Ó VOCABULARIO MARIÑEIRO DO VAL MIÑOR

SORAYA DOMÍNGUEZ PORTELA

Introdución

O obxectivo deste estudo é presentar unha aproximación ó léxico da lingua dos mariñeiros do Val Miñor. As súas orixes están no traballo feito durante o seminario do terceiro ciclo impartido polos profesores Antón Santamarina e Francisco Fernández Rei -*Lexicografía galega (Historiografía dos dicionarios. Lingua oral e literaria e a súa representación nos dicionarios. Modernización léxica)*-, onde se observou que había unha inmensa riqueza léxica que estaba aí por recoller.

Ese foi o propósito do traballo, mais cómpre facer fincapé en que o léxico mariñeiro é moito máis ca un conxunto de palabras; é un perfecto tecnolecto con estruturas propias que translocen o modo singular de ver o mundo. Isto é, o colectivo mariñeiro -tan en perigo no mundo actual- é un grupo da poboación galega que pola súa singularidade conta cunha riqueza propia de amplas dimensións que non se debe deixar perder nin esquecer. Por iso quixemos achegarnos, aínda que brevemente, a el.

1. Método de traballo

No Val Miñor hai dous portos: o de Baiona e o de Panxón. Tamén hai dous portos naturais, un en Baredo e outro no Burgo de Baíña, mais son ben poucos os mariñeiros que amarran aí; na súa maioría traballan en Baiona ou na Guarda, polo que se decidiu non consideralos. Despois de delimitar o espazo de estudo, e xa que o dominio na materia era escaso, procurouse unha obra que servise como modelo para realizar as futuras entrevistas ós mariñeiros. O *Léxico de los marineros peninsulares* (Alvar, 1985-1989) e, especialmente, a entrevista proposta por Mónica Martínez Baleirón no seu traballo *Léxico mariñeiro no concello de Ribeira* (M. Baleirón, 2001) foron fundamentais. Aínda así, débese dicir que non se coutou en ningún momento as intervencións dos mariñeiros por tentar seguir escrupulosamente un programa dado.

Foron precisas varias entrevistas nos dous portos, ocupando un espazo temporal que vai dende o mes de marzo de 2002 ata o abril do seguinte ano. Os informantes que nos agasallaron co seu tempo e paciencia foron moitos nos dous portos, pero debemos destacar sobre todos tres nomes: o Ghalo, mariñeiro de baixura no porto de Baiona, Pollollo, redeiro de Baiona, e Manuel o Muñís, mariñeiro de Panxón retirado. Todos os mariñeiros eran nativos de Baiona ou Panxón e as súas idades van dos 45 anos do máis novo -mariñeiro de altura- ós 75 do máis vello.

Cada vez que se concluía unha entrevista, esta era transcrita. As transcricións ían demostrando que realmente se recollera máis léxico do que se pensara nun comezo, aínda que tamén se constatou que os eidos tratados foran demasiados e, polo tanto, dun xeito moi xeral. De aí vén a cualificación deste traballo coma unha achega ó vocabulario mariñeiro da zona.

Unha vez transcrito e organizado o léxico houbo un posterior contraste con diferentes dicionarios. Foi fundamental o *Gran Dicionario Xerais da Lingua Galega* (Carballeira, 2000) -pola súa riqueza léxica-, mais tamén se tivo en conta o *Diccionario da Real Academia Galega* (García/González, 1997) -por ser o referente académico-, o *Dicionário Sotelo Blanco da Lingua Galega* (Estravís, 1995), o *Dicionário Houaiss da Língua Portuguesa* (Houaiss, 2001) e o *Diccionario da Língua Portuguesa* (Almeida, 2001). Deixando os dicionarios, foron moi útiles os vocabularios especializados: *Léxico marineru peninsular* (Alvar, 1985-1989) e *Nomenclatura de la flora y fauna marítimas de Galicia* (Ríos Panisse, 1977, 1983) -con esperanzas de resolver as dúbidas sobre algas e peixes.

En todo momento, este proceso contou coa supervisión do doutor Francisco Fernández Rei, por iso é inescusable dicir que este traballo sería imposible sen a súa colaboración, como sería tamén imposible sen a axuda fundamental, desinteresada e case entregada de todos os mariñeiros entrevistados.

2. Algunhas cuestións de edición

A seguir esclareceranse algunhas marcas de edición empregadas:

- Representátese a gheada -<gh>- e o seseo -<s>- das entradas.
- Nos castelanismos con [x] representaremos este son do mesmo modo cá gheada, <gh>.
- As variantes fonéticas dun lexema aparecerán baixo unha mesma entrada especificando, cunha nota de rodapé, que forma aparece en cada un dos portos.
- Non se indica o porto en que se recolleu a forma cando esta aparece nos dous (Panxón e Baiona). Farase o mesmo a respecto da

fraseoloxía (marcada cunha tipografía diferente) e dos sinónimos (SIN.) e antónimos (ANT.)

- Especificarase o nome científico dos peixes e algas. Non se apuntará naqueles casos en que a identificación da especie sexa dificultosa.

- As definicións reconstrúense a partir das dos mariñeiros e coa guía dos dicionarios citados.

- Nalgúns casos algunhas aclaracións feitas polos mariñeiros parécenos de interese reproducilas literalmente por achegaren unha información que retocada podería perder en contido.

- Nalgúns definicións introducíranse lexemas ou variantes propias destes portos. Nos casos en que consideremos que esta escolla pode provocar algún tipo de confusión destacarémola tipograficamente.

- Márcase o timbre das vogais medias tónicas seguindo o sistema AFI. Con algunhas formas, en especial co ditongo tónico <ei>, tivemos especial dificultade aínda que optamos por escoller aquela que nos parece a máis acertada, sendo conscientes de que é unha apreciación particular.

- Indícase a categoría gramatical da entrada:

- *s.* substantivo con oposición morfolóxica de xénero
- *s.m.* substantivo masculino
- *s.f.* substantivo feminino
- *adx.* adxectivo
- *adv.* adverbio
- *loc.adv.* locución adverbial
- *v.t.* verbo transitivo
- *v.i.* verbo intransitivo

3. Vocabulario

A

Aboiado *adx.* Que se mantén a flote o aparello ou o seu *corcho*. SIN. Estar a flote; (Baiona) estar a flor de *aghuas*; (Paxón) estar abolido./ *Estar aboiado*.

Abolido *adx.* (**Paxón**) Que se mantén a flote o aparello ou o seu *corcho*. SIN. Estar a flote, estar aboiado./ *Estar abolido*.

Acantilado *s.m.* Zona costeira inclinada, con pendente.

Achicador [o] *s.m.* Instrumento de madeira con forma de culler co que se sacaba a auga que entraba nas embarcacións máis pequenas cós barcos.

Afrouxar *v.t.* **(Paxón)** Soltar, en especial, a vela. SIN. Arrear escota, soltar. ANT. Siñir (vela/escota)./ *Afrouxar vela.*

Aghua *s.f.* *Aghua a pique*, (*Baiona*) as correntes non se moven./ *A media aghua*, (*Paxón*) SIN. Entreaghuas./ *Aparello a media aghua*, véxase *aparello*./ *Aparello entre aghuas*, véxase *aparello*.

Aghulla *s.f.* Ferramenta coa que se ata ou arma a rede.

Aiudantía *s.f.* Oficina auxiliar da comandancia encargada, coma ela, de despachar o barco e confirmar os cambios de oficio e enrole do mariñeiro. A diferenza entre estas dúas instancias está en que a comandancia era dirixida por un comandante mentres que a *aiudantía* érao por un tenente e hoxe por un membro da mariña mercante.

Ala *s.f.* **(Paxón)** Extremidade lateral dos peixes.

Albacora [ɔ] *s.f.* **(Paxón)** *Germo alalunga* Cabala grande.

Aleta [ɛ] *s.f.* **(Baiona)** Extremidade lateral dos peixes.

Alistir *v.t.* Preparar o palangre limpándoo, pódolle as picas ou *brasoladas* que falten, arrombando a madre na patela e, finalmente, amarrándoa a ela con dous fíos.

Allada *s.f.* **(Paxón)** Fondo *limpio* no medio de pedra.

Alta mar *s.f.* Lugar moi afastado da costa a onde van pescar as embarcación de gran tamaño. SIN. Altura.

Altura *s.f.* Alta mar./ *Andar en altura*, véxase *andar*./ *Aparello a media altura*, véxase *aparello*./ *Mariñeiro de altura*, véxase *mariñeiro*.

Amanecer [e] *v.i.* **(Paxón)** Facerse día. SIN. Naser o sol, romper o día, saír o día, saír o sol.

Amarrar *v.t.* Suxeitar unha embarcación con cordas a un morto ou a un morrón no molle./ *Amarrar o aparello*, parar o aparello no momento en que chega a bordo ó ir tirando del pola *ghareta*. SIN. Trincar./ *Amarrar de repa*, véxase *repa*.

Ameixa [ɛ] *s.f.* Nome común a varios moluscos bivalvos de cuncha ovalada que ten a superficie externa percorrida por estrías radiais e concéntricas.

Ameixeiro [ε] s. (**Panxón**) Mariscador especializado na captura da ameixa. Actualmente só andan co *ancaso*.

Ancla s.f. Instrumento levado nas embarcacións de recreo para afondar, con dous gallos de ferro que polo regular son dúas uñas en punta para cravar na area. Hainas de distinto tipo: de uña, de pala, etc. Os mariñeiros de baixura non a empregan.

Andar v.i. *Andar a*, traballar no mar, especificando o modo. Emprégase fundamentalmente en P3, sobre todo con embarcacións./ *Andar á mercante*, estar embarcado en altura nun barco de transporte de mercadorías./ *Andar a [peixe]*, pescar determinada especie./ *Andar á pesca*, pescar en baixura. SIN. Andar do día, andar en baixura; (Panxón) andar ó mar./ *Andar a [rede]*, utilizar o aparello especificado para pescar./ *Andar á seca*, mariscar calquera especie que se colla en baixamar./ *Andar do día*, SIN. Andar á pesca, andar en baixura; (Panxón) andar ó mar./ *Andar embarcado*, estar embarcado ou pescando en altura. SIN. Andar en altura, andar no mar; (Baiona) andar ó mar./ *Andar en altura*, pescar en alta mar durante dous, tres, catro ou máis meses. SIN. Andar embarcado, andar no mar; (Baiona) andar ó mar./ *Andar en baixura*, pescar preto da costa. SIN. Andar á pesca, andar do día; (Panxón) andar ó mar. / *Andar no mar*, SIN. Andar embarcado, andar en altura; (Baiona) andar ó mar. / *Andar ó bonito*, (Baiona) SIN. Andar ó tanguero./ *Andar ó mar*, (Panxón) pescar preto da costa, en baixura¹. SIN. Andar á pesca, andar en baixura, andar ó día. (Baiona) pescar en alta mar. SIN. andar embarcado, andar en altura, andar no mar.

Andaso s.m. Estado que anuncia un mar picado en que o mar está calmo pero comezan a vir lentamente as ondas e no fondo as algas móvense.

Angaso/ancaso² s.m. Ferramenta para o marisqueo formada por unha vara longa dividida en anacos e cunha fileira de dentes nun extremo; ó empregalo apóiase no ombreiro. SIN. (Baiona) Angaso de man./ *Angaso de man*, (Baiona) SIN. Angaso.

Anguila s.f. (**Baiona**) *Anguilla anguilla* Peixe de corpo serpentiforme, moi longo, delgado e cilíndrico, de cor verdosa e pel recuberta

¹ A pesar desta definición, o informante, mentres falaba, empregou esta construción falando da pesca en altura: “o redero [...] que fai redes exclusivo; eu tiña que ir ó mar pero eles non andan ó mar dentro do barco; o que arma e ata no barco”.

² En Baiona *angaso*, en Panxón *ancaso*.

dunha mucosidade que o fai moi escorregadizo, e queixada inferior moi prominente./ *Nasa da anguila, véxase nasa.*

Ansuelo [ε] *s.m.* Punta do aparello do palangre. SIN. (Baiona) Pica.

Aparello [e] *s.m.* (**Baiona**) Rede ou outro instrumento para pescar. (**Panxón**) Rede para pescar. SIN. Rede./ *Aparello a media aghua, (Panxón)* aquel que non está nin a flote nin no fondo; a *pesa do xeito* é un aparello a media aghua. SIN. Aparello a media altura, rede a media aghua, rede a media altura. / *Aparello a media altura, (Panxón)* SIN. Aparello a media aghua, rede a media aghua, rede a media altura./ *Aparello de arrastre, (Panxón)* aquel que se leva a remolque na embarcación arrastrándoo polo fondo mariño; emprégano os barcos de altura. SIN. Rede de arrastre. / *Aparello de flote, (Panxón)* aquel que non se afunde. / *Aparello de fondo, (Panxón)* aquel que se afunde; os tramallos e os miños son redes de fondo. SIN. Rede de fondo./ *Aparello entre aghuas, (Baiona)* o que vai aboiado; emprégase para o espada e o *marragho*. SIN. Palangre á deriva. / *Aparello para a ardora*, rede que ó largala se estende formando un cerco; úsase en especial para a captura da sardiña pero tamén para o xurelo, a cabala, etc. SIN. Serco./ *Larghar o aparello, véxase larghar.*

Aproado *adx.* Ir *aproado [o barco] ó vento, (Panxón)* levar a embarcación, a motor, cara ó vento; en vela é imposible. SIN. Ir proa ó vento.

Arbolado *adx.* *Estar/pórse [o mar] arbolado./ Mar arbolado,* Estado do mar que sobe e baixa en altura, por haber mar de fondo e un pouco de vento, con ondas de entre seis e oito metros.

Ardentía *s.f.* (**Panxón**) Augas do mar lucentes na noite ata o punto de haber unha iluminación que permite ver o peixe, sobre todo, a sardiña. SIN. Ardora.

Arder [e] *v.t.* *Arder as aghuas, (Baiona)* estaren lucentes as augas pola noite ata o punto de haber unha iluminación que permite ver o peixe, sobre todo, a sardiña. SIN. Ardiente das aghuas, ardora.

Ardiente das aghuas [ε] *s.f.* (**Baiona**) SIN. Arder as aghuas, ardora.

Ardora [o] *s.f.* SIN. (**Panxón**) Ardentía; (**Baiona**) arder as aghuas, *ardiente* das aghuas./ *Aparello para a ardora*, rede que se usa en especial para a sardiña, entre outras especies (xurelo, cabala...), que ó largala se estende formando un cerco. SIN. Serco.

Area³ [e] 1. *s.f.* (**Panxón**) Substancia en forma de partículas granulosas de natureza mineral. 2. *s.f.pl.* (**Baiona**) Tipo de fondo *limpio* que é de area. SIN. Fondo *plaiial.*/ *Area areón,* (**Panxón**) que é moi grosa./ *Area brava,* (**Panxón**) que é grosa./ *Area fina,* (**Panxón**) que é miúda.

Arenque [e] *s.m.* (**Panxón**) *Clupea harengus* Peixe mariño comestible da familia dos clupeidos moi semellante á sardiña e cómese, sobre todo, salgado.

Arghaso *s.f.* Algas que varan nas praias.

Argholla [o] *s.f.* 1. Peza do morto, que vai no medio da pedra, á que se *gancha* a cadea que leva á corda da que se suxeita a boia. 2. Aro no peirao, xeralmente de ferro ou calquera outro metal, que serve de amarre para as embarcacións.

Armador [o] *s.* Persoa ou entidade que se dedica profesionalmente á explotación comercial dun barco.

Armar *v.t.* Facer unha rede nova ou refacer outra.

Armasón [o] *s.f.* Feitura do aparello.

Arrancar *v.i.* *Arrancar para terra,* vir cara ó molle ó rematar a xornada no mar.

Arrastre *s.m.* *Aparello de arrastre,* véxase *aparello.*/ *Rede de arrastre,* véxase *rede.*

Arrear *v.t.* *Arrear cabo,* (**Panxón**) dar máis cabo./ *Arrear escota,* (**Panxón**) SIN. Afrouxar (vela), soltar. ANT. Siñir (vela/escota)./ *Arrear vela,* (**Baiona**) afrouxar vela. SIN. Larghar vela, soltar. ANT. Aso-car, siñir.

Arrebeitar/rebeitar⁴ *v.t.* Levantar, romper e desfacerse o mar contra unha pedra que está no fondo e non se ve. SIN. Romper o mar.

Arresife *s.m.* (**Baiona**) Pedras descubertas ó baixar a maré en confronto coa súa invisibilidade na preamar; nel hai *rompiente* e prodúcense os *reducios.*

Arrombar *v.t.* Meter a rede a bordo, cando está no molle, ou cambiala de lugar dentro da embarcación; só se emprega coas redes, fronte a *alistir* que é de uso exclusivo co palangre./ *Arrombar o aparello,* véxase *arrombar.* SIN. Estibar o aparello.

³ En Baiona recollemos *area* e *arenas.*

⁴ En Baiona *rebeitar,* en Panxón *arrebeitar* e *rebeitar.*

Arte *s.f.* Cada un dos métodos utilizados para pescar. SIN. (Panzón) Oficio.

Asocar [ɔ] *v.t.* (**Baiona**) Tirar da vela. SIN. Siñir. ANT. Arrear vela, largar vela, soltar.

Asuar *v.i.* (**Baiona**) Facer ruído o mar.

Atador, -eira⁵ [o]/[ɛ] *s.* Quen amaña a rede.

Atar *v.t.* Reparar as partes rotas dunha rede.

Atracar *v.t.* Arrimar unha embarcación a un peirao, atracadoiro ou lugar destinado para iso co fin de amarrala ou embarcar xente.

Atún *s.m.* *Thunnus thynnus* Peixe teleósteo de gran tamaño, corpo longo e fusiforme, coa aleta caudal en forma de media lúa; é de cor negra ou azulada polo lombo e abrancazada polo ventre. Captúrase con rede [fronte ó *bonito* que é capturado con liña].

Atunero [ɛ] *s.* (**Panzón**) O que anda ó atún; normalmente son barcos vascos.

Auxiliar *s.f.* (**Baiona**) Tipo de embarcación pequena coa proa e a popa achatada e cunha feitura máis cadrada cá gamela. Vai a remo e emprégase exclusivamente para ir a bordo doutras embarcacións de maior tamaño. SIN. Chalana⁶.

Axexo/Asexo⁷ [ɛ] *s.m.* Parte do día no que quere meterse a noite pero aínda hai luz. Xunto coa *mañanada*, é o mellor momento para malar o peixe.

B

Babor [o] *s.m.* Costado esquerdo dunha embarcación, mirando desde a popa cara á proa.

Badexo [ɛ] *s.m.* (**Baiona**) *Gadus pollachius* Peixe comestible de corpo alongado e cabeza grande, cor agrisada ou prateada nos costados e verdosa no lombo.

Baixamar *s.f.* Momento en que o refluxo da marea chega ó seu punto máis baixo. SIN. (Baiona) Maré baixa; (Panzón) mar baixo.

Baixar *v.t.* *Baixar a vela*, (*Panzón*) ANT. Isar vela.

⁵ En Panzón apuntouse que hoxe se emprega *redeiro* tanto para o que ata coma para o que arma redes.

⁶ Nome máis común neste porto.

⁷ Mentres en Baiona temos *axexo*, en Panzón *asexo*.

- Baixo** *s.m.* Pedras que coa marea alta non se ven, mais que coa baixamar quedan en seco.// *adx.* *Mar baixo*, (*Panxón*) SIN. Baixamar.
- Baixura** *s.f.* Zona de pesca próxima á costa./ *Andar en baixura*, véxase *andar*./ *Mariñeiro de baixura*, véxase *mariñeiro*.
- Balisa** *s.f.* (**Panxón**) Boia coa que se baliza o mar.
- Balisar** *v.t.* (**Panxón**) Sinalizar algo mediante a colocación de balizas./ *Balisar o mar*.
- Ballouco** [o] *s.m.* *Ter un ballouquiño [o mar]*, haber un movemento mínimo no mar; máis forte có mar *risado* ou *rolado* pero menor có mar *resequeiro*. / *Ter un ballouco [o mar]*, haber un pequeno movemento no mar anunciando próxima néboa ou vento; é un aviso do norte que xa pode estar afectando noutras zonas máis setentrionais. SIN. (**Panxón**) *Mareghada*./ *Ter un bo ballouco* [o mar], haber un pouco máis de mar que cun ballouco.
- Balo** *s.m.* Arte de pesca consistente en botar o aparello ó lado dunha pedra facendo unha media lúa e despois atraer o peixe chaplando cos remos ata que malle no aparello. É empregado para a captura do sargo, da robaliza, do salmón, do muxo, da faneca, da maragota, etc. Esta arte foi traída de portos máis ó norte do de Panxón./ *Ó balo*.
- Banco** *s.m.* Lugar para sentarse nas embarcacións pequenas. Normalmente levan dous ou tres, aínda que a tilla pode funcionar coma o terceiro.
- Bandulleiros** [e] *s.m.pl.* Alcuña dos de Panxón dada polos baioneses. En Panxón, durante as súas festas, matábanse moitos carneiros. Os bandullos e desperdicios eran tirados ó mar e, co vento do norte, chegaban a Baiona.
- Banseado** *adx.* (**Panxón**) Referido á embarcación ten os *bansos* postos.
- Banso/banse**⁸ *s.m.* Táboas de madeira que levan polos costados os barcos para cubrir o *costillaghe*. Teñen normalmente 15 cm de largo e con espesura dependente do tamaño da embarcación; só nas embarcacións pequenas unha única peza cobre todo o *costillaghe*.
- Baña do día** *s.f.* (**Baiona**) Momento do día en que sae o sol. SIN. Levanta, leste², levantar o día, naser o día, *nasiente*, orto, romper o día, saír o sol, vir o levanta.

⁸ *Banse* en Baiona, *banso* en Panxón.

- Baraderos** [ɛ] *s.m.pl.* (**Panxón**) Madeiros pequenos e planos que se poñen debaixo do plan despois dos casqueiros, no centro da embarcación –onde fai forza–, para que na rampla do molle non esco Reggie a embarcación.
- Barbo/barbado**⁹ *s.m.* *Mullus surmuletus* Peixe mariño de corpo cilindro-cónico alongado e con liñas lonxitudinais vermellas e amarelas no costado e barbas na mandíbula.
- Barco** *s.m.* Embarcación de máis de oito ou nove metros. Nel, tradicionalmente, traballaban once ou doce homes; hoxe reduciuse o número polo apoio mecánico que hai a bordo.
- Barlovento/Barlavento** [e] *s.m.* Lado polo que o vento é favorable. ANT. Sotavento./ *Ir a barlovento*, ir a proa para o vento.
- Barquilla** *s.f.* Lugar con forma de barca onde vai o espello da sonda para mirar o fondo.
- Basía**¹⁰ *s.f.* (**Baiona**) Embarcación coa proa igual á popa, cortadas, e cun tambucho na proa. Actualmente andan a motor, aínda que se conserva algunha a remo e antigamente tamén andaran con vela latina. SIN. Ghamela.
- Batea** [e] *s.f.* Criadeiro de mexillóns e outros moluscos, que consiste nunha plataforma boiante ancorada no mar da que penduran varias cordas onde se cría o molusco.
- Berberecho** [e] *s.m.* (**Panxón**) *Cardium edule* Molusco coa cuncha estriada en forma radial, que vive enterrado a poucos centímetros da superficie en zonas de area lamacenta próxima á costa. SIN. Croque.
- Boia** [o] *s.f.* Peza para flotar. [É o hiperónimo de *bourel*, *corcho* e *ghaiò*]
- Boliche** *s.m.* Arte de pesca para a captura de xurelo e pancho. atráese o peixe pandullando e tirando *enghado* ó mar e logo, na hora de escurecer, lárgase o aparello. [“*Os de Baiona usaban o racú, nos andabamos co boliche.*”]
- Bolo** [o] *s.m.* *Ammodytes tobianus* Peixe que se usa para carnada, co que se pescan especies coma a robaliza. É unha carnada moi empregada en Baiona, pero o seu uso comezou na zona de Bueu.

⁹ Panxón *barbo*, Baiona *barbado*.

¹⁰ *Basía* é a forma que normalmente empregan neste porto, fronte a *ghamela*.

- Bonito** *s.m.* *Germo alalunga* Peixe mariño de corpo fusiforme, co lombo azul e o ventre branco, que forma grandes bancos. Captúrase con liña.
- Bordo** [o] *s.m.* *Ir a bordo*, subir alguén ou algo nunha embarcación.
- Borlear** *v.t.* (**Panxón**) Armar a rede deixando o pano en teso e a corda facendo un ondulado. SIN. Deixar a tralla en banda.
- Bornadera** [ε] *s.f.* (**Panxón**) Triángulos que van entre os *corchos* e dos que sae unha corda que suxeita un bourel.
- Bosa** [ɔ] *s.f.* Corda coa que se amarran as embarcacións ó molle ou a unha boia.
- Botar** *v.t.* (**Baiona**) Lanzar o aparello ó mar./ *Botar unha liñada*, véxase *liñada*./ *Botar en terra (as redes)*, (**Panxón**) sacar da embarcación durante un tempo para reparar ou protexer o aparello.
- Bote** [ɔ] *s.m.* Embarcación pequena coa proa bicuda e coa popa non completamente cadrada ó ter o fondo arredondado. Normalmente leva *costillaghe* e vai a remo, mais tamén pode levar motor ou vela latina. No porto de Panxón practicamente desapareceron.
- Botella** [ε] *s.f.* *Fucus serratus* Alga mariña que pode chegar a medir cerca de 1 m, de cor verde-oliva, pedúnculo curto, talo achatado, con nervadura central e numerosas vesículas laterais, cocíase para os porcos.
- Bou** [o] *s.m.* Embarcación de pesca de tamaño grande que traballa coa vaca formando unha *paregha*. A súa rede ten máis arrastre cá da vaca –as redes de ámbolos dous levan dúas portas inclinadas en cada borda que evitan que o aparello peche– e tamén é unha embarcación máis veloz. Emprégase para a pesca de peixe volante, como o xurelo, a *pescadilla* ou a pescada.
- Bourel** [e] *s.m.* Boia formada por varios *corchos* suxeitos por unha corda a cadansúa *bornadera* e chicote da *pesa do xeito*. Distan dez brazas un do outro na *pesa do xeito*.
- Braghada** *s.f.* Ovas dalgúns peixes. Utilizábase para botar nos tanques cando os barcos andaban ó tanguero e alimentar con ela o cebo vivo.
- Brasa** *s.f.* Medida que empregan os mariñeiros para medir, sobre todo, a profundidade mariña. Corresponde a 1'67 m, isto é, o que miden aproximadamente os dous brazos dun home abertos en cruz.

Brasolada *s.f.* **(Baiona)** Parte do palangre: fío no que se amarra a pica.
SIN. Brasolada de tansa, tansa²./ *Brasolada de tansa, (Baiona)* SIN.
Brasolada, tansa².

Bronse [ɔ] *s.m.* **(Baiona)** *Chorda filium* Alga con moitas ás propia desta
ría. Conta con propiedades medicinais.

C

Cabala *s.f.* *Scomber scombrus* Peixe mariño de corpo alongado, fusiforme e
algo comprimido lateralmente, de cor verde ou azul no lombo,
branca ou prateada no ventre con listas verticais de cor negra. É
máis grande cá rincha e menor cá albacora.

Cabesear *v.i.* Oscilar o barco polos golpes de mar ó haber *mareghada* en
contra./ *Cabesear o barco*.

Cabeso [e] *s.m.* Pedras que están na profundidade do mar e que nunca se
ven, fronte ós baixos, que se ven na baixamar.

Cabo *s.m.* Corda grosa usada nas manobras de barcos./ *Arrear cabo*, vé-
xase *arrear*./ *Larghar cabo*, véxase *larghar*.

Cadelucha *s.f.* *Donax anatinus* Variedade de ameixa de cuncha fráxil e de
textura moi suave, algo aplanada e coa valva dereita algo maior cá
esquerda. É considerada a máis fina.

Caghatorio [ɔ] *s.m.* **(Pанxón)** Buraco na popa das embarcacións para le-
var o motor. Aparece co uso xeral do motor nas embarcacións.

Caíca/Caiúco *s.f./s.m.* **(Pанxón)** Embarcación de tamaño moi pequeno
sen feitura determinada que se emprega para ir a outra máis
grande ou dende esa á terra. [“*Auxiliar é o nome que levan escrito
nunha das bandas, mais non se les chama así neste porto*”].

Calma *s.f.* **(Baiona)** Estado do mar en que non hai ondas./ *Calma chicha*,
momento en que no mar non hai ondas. SIN. Mar chan, mar
coma un plato, mar quieto; *(Pанxón)* mar coma un río, mar manso.

Calón [o] *s.f.* **(Baiona)** Lugar onde vai o tiro da rede.

Calzar *v.t.* *Calzar as olas*, véxase *onda*.

Camareiro [e] *s.m.* Encargado de servir a comida dentro do barco.

Camarón [o] *s.m.* **(Baiona)** *Palaemon serratus* Crustáceo comestible de
cor tirando a negra, corpo comprimido e rostro longo e dentado.

Can *s.m.* Ó *can*, *(Pанxón)* arte de pesca da ameixa: lanzábase do barco o
raste e o motor tiraba del arrastrándoo polo fondo. O seu uso está
prohibido.

- Cana** *s.f.* (**Panxón**) Vara delgada e flexible, de lonxitude variable, que se emprega para pescar. Emprégana na pesca do atún ó andar ó tanqueo./ *Pescador de cana*, (*Panxón*) o que pesca *robalisa* ou *sargho* no acantilado.
- Capitán** *s.m.* Persoa dentro da tripulación encargada de despachar o barco./ *Capitán de pesca*, (*Panxón*) título equivalente ó anterior patrón de pesca; outórgase, tras unhas probas, ós patróns de pesca para protexer o seu posto fronte á figura do capitán de mariña.
- Capitanía** *s.f.* (**Panxón**) Organismo actual que substituíu a anterior comandancia.
- Caramela** [ε] *s.f.* (**Baiona**) *Calliostoma millegranum* Molusco semellante ó longueirón, pero con cuncha branca. [“Nós á navalla chamámoslle *caramela*.”]
- Carioca** [ɔ] *s.f.* *Merluccius merluccius* Pescada inmatura. hoxe captúrase con 10 ou 15 cm fronte ós 8 cm cos que antigamente se pescaba.
- Carnada/encarnada**¹¹ *s.f.* Cebo de animais mortos para pescar. SIN. (*Baiona*) Sebo./ *Meter carnada*, (*Baiona*) SIN. Encarnar, poñer carnada./ *Poñer carnada*, (*Baiona*) SIN. Encarnar, meter carnada.
- Carrapicho** *s.m.* Tipo de alga semellante a unha leituga pequena, de cor próxima á vermella.
- Casa do mar** *s.f.* Instalacións para o servizo da confraría de mariñeiros.
- Cascagho** *s.m.* (**Baiona**) Fondo de cunchas. É un dos tipos de fondo *limpio*.
- Casqueiro** [e] *s.m.* (**Baiona**) Peza de madeira que vai de proa a popa da embarcación para protexela, sobre todo as *ghamelas*, ó varala na rampla do molle.
- Cetaria**¹² *s.f.* Criadeiro preparado para manter o marisco vivo con fins comerciais.
- Chalana** *s.f.* (**Baiona**) Embarcación pequena a remos, coa proa e a popa achatada e cunha forma máis cadrada cá *ghamela*. empréganse exclusivamente para ir a bordo doutras embarcacións. SIN. Auxiliar. (**Panxón**) Embarcación a remos con proa afiada e popa cadrada, con dous bancos, un no medio e outro en popa, e un corredor duns 20 cm de ancho onde se pode deixar o peixe ó ir pescar.

¹¹ *Carnada* en Baiona, *encarnada* en Panxón.

¹² En Baiona emprégase máis ben a forma *viveiro*.

- Chan** *adx.* *Mar chan*, sen ondas, apracible e tranquilo. SIN. Calma chicha, mar coma un plato, mar quieto; (Panhón) mar coma un río, mar manso.
- Chapataso** *s.m.* **(Baiona)** Batidas dos remos no mar para asustar o peixe e facelo mallar no aparello largado. [En Panhón *pandullaζp*]
- Chaplar/chapar**¹³ *v.i.* Sacar os remos do mar mentres se voga, levantalos cara ós toletes facendo ruído e despois chapuzar coas *palas* do remo dentro do mar. O fin é asustar o peixe e facer que malle no aparello. SIN. (Panhón) Traquear.
- Chapusar** *v.i.* **(Panhón)** Bater coas *palas* do remo na auga; combínase con chaplar e pandullar na arte do balo.
- Cheo** [e] *adx.* *Mar cheo*, estado do mar en que as mareas están subidas. SIN. Preamar; (Baiona) maré alta, maré subida.
- Chicote** [o] *s.m.* Calquera das dúas puntas dun cabo./ *Rebentar o chicote*, romper o cabo que tira da arte.
- Chincolos** [o] *s.m.pl.* Varas de eucalipto que se sitúan na proa dos barcos na pesca do bonito.
- Chincho** *s.m.* Xurelo pequeno.
- Chiquero** [ε] *s.m.* **(Baiona)** Recipientes de madeira cos que se achicaba a auga da embarcación.
- Cho** [o] *s.m.* Axudante de cociña. [“*Esa é basca.*”] SIN. (Baiona) Marmitón.
- Choco** [o] *s.m.* *Sepia officinalis* Molusco cefalópodo semellante á lura pero máis pequeno e menos apreciado. ten dez tentáculos, dous deles máis longos e unha cuncha interna calcaria para lle dar consistencia ó corpo.
- Cociñeiro** [e] *s.m.* Encargado da cociña dentro dun barco mercante ou de pesca en altura.
- Cofradía** *s.f.* Institución encargada de resolver os problemas do mariñeiro e do goberno da lonxa.
- Comandancia** *s.f.* Organismo practicamente eliminado pola Xunta de Galicia que ten as funcións de ter o rol ó día e saber quen está embarcado.

¹³ *Chaplar* en Panhón e *chapar* en Baiona.

- Cona** [o] *s.f.* (**Baiona**) Embarcación con punta bicuda e popa cadrada pero máis estreita, vai de maior a menor tamaño que, normalmente de 4'60 m. Pode ir a remo -dous remos- ou vela -vela latina- e menos a motor. É propia de portos máis do norte -“Portonovo, Bueu, O Grove tamén... Máis ben para a parte de aí de arriba.”-, mentres que neste porto é unha rareza. SIN. Dorna.
- Congro/congrío**¹⁴ [o] *s.m.* *Conger conger* Peixe teleósteo que pode alcanzar os 2 m de longo, co corpo de cor gris escura e case cilíndrico, beiras negras nas aletas dorsal e anal, e carne branca e comestible.
- Contramaestre** [ɛ] *s.m.* Xefe do cadro de persoal e das manobras de cuberta.
- Corcho** [o] *s.m.* Boia do aparello que vai metida na corda.
- Corredor** [ɔ] *s.m.* Cada unha das partes laterais transitables do plan dunha embarcación. É rendible para equilibrar a embarcación e para botar o peixe ó ir ó xeito.
- Correó/correol/correiró**¹⁵ [ɔ]/[ɔ]/[o] *s.m.* Alga mariña en forma de tiras ou correas longas. No mes de setembro viñan como mantas e varaban na praia, empregábanse para o abono e facíanlle sombra ó peixe cando o mar estaba calmo.
- Corrida** *s.f.* (**Panxón**) Percorrido do mar ó deixar de estar en calma.
- Corriente** [ɛ] *s.f.* Vía de forza de auga que se move polo fondo do mar./ *Haber corriente.*
- Costa** [ɔ] *s.f.* Zona emerxida en contacto co mar.
- Costado** *s.m.* (**Baiona**) Cada un dos lados do casco dunha embarcación.
- Costillaghe/Custilhaghe** *s.m.* (**Panxón**) Esqueleto dunha embarcación. [“É como as nosas costelas.”]
- Cova/Cueva** [o]/[ɛ] *s.f.* (**Baiona**) Oco entre as pedras onde se esconde o peixe. SIN. Laño. [*Cueva* úsase menos ca *laño*.] (**Panxón**) Gruta natural producida polos golpes e embates do mar no que se esconden *sarghos* ou *robalisas*.
- Croque** [o] *s.m.* *Cardium edule* Molusco coa cuncha estriada en forma radial, que vive enterrado a poucos centímetros da superficie en zonas de area lamacenta próxima á costa. SIN. (Panxón) Berberecho.

¹⁴ *Congrio* en Panxón, *congro* en Baiona.

¹⁵ *Correó* e *correiró* en Panxón, *correol* en Baiona.

- Cuaderna** [ε] *s.f.*. (**Baiona**) Cada unha das pezas curvas que, a maneira de costelas, forman a estrutura dunha embarcación.
- Cuarteto** [ε] *s.m.* (**Panxón**) Conxunto de catro embarcacións que traballan xuntas en alta mar: dúas tiran de cadanseu lado da rede mentres as outras dúas traen o peixe para terra.
- Cuarto** *s.m.* Cada unha das dúas fases en que a lúa aumenta ou diminúe./ *Cuarto creciente*, fase da lúa a medio camiño entre a lúa nova e a lúa chea./ *Cuarto menguante* - *menghuante*¹⁶, fase da lúa entre a chea e a nova.
- Cubierta** [ε] *s.f.* (**Baiona**) Superficie pola que se anda nas embarcacións un pouco grandes. [Nas pequenas chámase *plan*.]
- Cunchal** *s.m.* (**Baiona**) Fondo mariño de cuncha. SIN. Cunchas.
- Cunchas** *s.f.pl.* (**Baiona**) Fondo mariño de cuncha. SIN. Cunchal.
- Cunchido** *s.m.* (**Panxón**) Tipo de fondo de area gorda feita de cunchas.

D

- Dar** *v.t.* *Dar fondo*, véxase *fondo*.
- Deixar** *v.t.* *Deixar a tralla en banda*, (**Panxón**) armar a rede deixando o pano en teso e a corda facendo un ondulado. SIN. Borlear./ *Deixar unha mañán completa*, véxase *mañán*.
- Derrepa** [ε] *s.f.* (**Panxón**) Cabo co que se amarra a embarcación ó morrón do molle./ *Amarrar derrepa*, (**Panxón**) amarrar a embarcación tirando o *risón* por un lado e polo outro amarrando un cabo [*derrepa*] en terra. a embarcación queda máis lonxe e amarrada por dous lados.
- Desatracar** *v.t.* Sacar ou saír unha embarcación do lugar no que estaba atracada.
- Desembarcar** *v.i.* (**Panxón**) Saír dunha embarcación as persoas que van nela.
- Desovar** *v.i.* (**Panxón**) Depositar os ovos os peixes.
- Despachar** *v.t.* *Despachar o barco*, ter o rol do barco ó día.
- Doca** [ɔ] *s.f.* (**Baiona**) SIN. Espighón. (**Panxón**) Parte do mar que queda dentro do espighón onde traballan os mariscadores.
- Dorna** [ɔ] *s.f.* (**Baiona**) SIN. Cona.

¹⁶ En Panxón *cuarto menguante*, en Baiona *cuarto menghuante*.

Drisda *s.f.* (**Panxón**) Cabo usado nos barcos veleiros con vela latina para izar ou arriar a vela.

E

Embarcar *v.t.* (**Panxón**) Subir a bordo dunha embarcación.

Embarcación [o] *s.f.* (**Panxón**) Designación xeral de calquera vehículo para navegar. (**Baiona**) Vehículo para navegar que estea entre os 6 m. e os 9 m, isto é, entre a lancha e o barco.

Empata corriente [e] *s.f.* (**Baiona**) Corrida da auga do mar que, indo por riba cunha dirección, ó haber unha mudanza da marea por debaixo, a dirección pasa a ser a contraria, quedando durante un tempo parada. SIN. Sobreiral./ *Estar no empata a corriente.*

Empolar¹⁷ *v.t.* (**Baiona**) Subiren moito as ondas pero sen chegar a romper.

Encaretado *s.m.* (**Baiona**) Tiras de madeira sobre as que se andan no canto de facelo sobre o plan. Entre o encaretado e o plan deixábanse unhas rañuras para achicar.

Encascar *v.t.* (**Panxón**) Tinxir os antigos aparellos de pesca de fío para que se conserven mellor./ *Encascar as redes.*

Encarnar *v.t.* Pór carnada ás picas como proceso que forma parte da preparación do palangre. SIN. (Baiona) Meter carnada, poñer carnada.

Encher [e] *v.t.* *Encher o mar*, (**Panxón**) subir a marea, pasar de estar o mar baixo á marea alta.

Encostillado *adx.* (**Panxón**) Que xa ten o costillaghe montado a embarcación.

Endeño (remolcado) [e] *s.m.* (**Baiona**) Instrumento de pesca semellante ó *ancaso*, só que no canto da vara ten unha argola onde se ata o cabo para levalo a remolque do barco. SIN. Rastro.

Enghado *s.m.* (**Panxón**) Cebo feito de restos de sardiña esmagados nun bidón con mexillón e area formando unha pasta compacta coa que se andaba ó boliche.

Enghrasador [o] *s.m.* Encargado do mantemento da máquina no barco.

¹⁷ No porto de Panxón no canto de usar esta forma empregan, co mesmo significado, o xiro *arbola pero non rompe*.

- Engharetados** *s.m.pl.* (**Panxón**) Madeiras que se poñen sobre o plan para non escorregar.
- Enliarse** *v.p.* Enroscarse na rede argazo ou patelo.
- Enmendar** *v.t.* (**Panxón**) Unir varias redes formando un único aparello.
- Enrolar(se)** *v.t.* ou *v.p.* Inscribir(se) como tripulante dun barco.
- Ensentar** *v.t.* (**Baiona**) Enseñar os dentes./ *Ensentar o mar.*
- Enseñar** *v.t.* *Enseñar os dentes*, querer romper o mar pero non facelo porque morren as ondas antes de chegar á terra. Dáse preto da costa, non mar a dentro. É unha situación moi perigosa e esixe, para superala, un bo coñecemento do mar. É o momento para a pesca da robaliza. SIN. (Baiona) Ensentar.
- Entrallar** *v.t.* (**Panxón**) Meter o pano na corda.
- Entrallo** *s.m.* Fío co que se cose a rede á tralla.
- Entreaghuas** *adv.* Nunha altura en que aínda se ve o aparello pero está un pouco máis abaixo que a *flor de aghuas*. SIN. (Panxón) A media aghua.
- Enxaghua** *s.f.* Parte do aparello en que queda o peixe cando se está subindo a bordo da embarcación; nela queda o peixe case en seco.
- Escabesante** *s.m.* (**Panxón**) Momento no que o mar, estando alto, comeza a baixar. ANT. Repunta.
- Escabesar** *v.t.* (**Panxón**) Comezar a baixar o mar. ANT. Repuntar.
- Escollera** [ε] *s.f.* (**Panxón**) Saínte de pedra que vai no espighón. Protexe o molle pola parte de afora funcionando coma un batente.
- Escota** [ɔ] *s.f.* Cabo de manobra da vela./ *Arrear escota*, véxase *arrear*.
- Espada/peixe espada**¹⁸ *s.m.* *Xiphias gladius* Peixe de corpo robusto, que vai adelgazando progresivamente da cabeza á aleta caudal. a súa mandíbula superior semella unha espada, de onde lle vén o nome.
- Espighón** [o] *s.m.* Muro de pedra, de formigón ou doutro material que se constrúe para protexer o molle. SIN. (Baiona) Doca [Baiona: “*Nós espighón non o usamos.*”].
- Espuma** *s.f.* Conxunto de burbullas que se forman na tona da auga do mar, normalmente cando se vai picar.

¹⁸ As dúas formas nos dous portos.

Estampa *s.f.* (**Baiona**) “*Na ghamela, a popa disir que cae chámanlle a estampa de popa que fai un cadrado e a proa ighual.*”/ *Estampa de proa, (Baiona).*/ *Estampa de popa, (Baiona).*

Estar *v.i.* *Estar a flote, véxase flote.*/ *Estar aboiado, véxase aboiado.*/ *Estar abolado, véxase abolado.*/ *Estar escabesando o mar, véxase escabesar.*/ *Estar firme, (Baiona)* estar preso o aparello largado nas pedras ou en calquera outra parte do fondo mariño. SIN. Ter unha tensa./ *Estar na flor de aghuas, véxase flor de aghua.*/ *Estar no fondo, cando non se ve o aparello.*/ *Estar repuntando o mar, véxase repuntar.*

Estela [ɛ] *s.f.* Oscilacións que deixa o barco, por detrás, no mar ó se ir desprazando. Se co tempo abre, ó ter moita velocidade a embarcación, fai onda.

Estibar *v.t.* *Estibar o aparello, (Panxón)* SIN. Arrombar o aparello¹⁹.

Estrabor [o] *s.m.* Costado dereito da embarcación, mirando de popa a proa.

F

Faneca [ɛ] *s.f.* *Gadus luscus* Peixe da familia dos gádidos de cor grisalla no ventre e tirando a castaña vermella no dorso, con tres aletas dorsais e dúas anais, escamas pequenas e que pode alcanzar como máximo trinta centímetros.

Fanequeira [ɛ] *s.f.* (**Baiona**) Tipo de nasa para a captura da faneca. ten 80 cm de alto por 120 cm de ancho e dúas bocas de entrada.

Fango/Fanco²⁰ *s.m.* Fondo mariño lamento. SIN. Fondo fanco-so/fonghoso.

Faro *s.m.* Torre alta á beira do mar con luz na súa parte superior para guiar e favorecer a navegación marítima.

Faser [ɛ] *v.t.* *Faser magbas, véxase magba.*

Febeiral *s.m.* (**Baiona**) Forza de auga ou corrente que vai por riba, de xeito que case se ve dende a embarcación.

Femia [ɛ] *s.f.* (**Panxón**) Peza de ferro do temón na que se mete a agulla. É unha platina cun espigón que vai por baixo da embarcación. Véxase *macho*.

¹⁹ *Arrombar* é a forma máis común neste porto.

²⁰ *Fango* en Baiona, *fanco* en Panxón.

- Fío** *s.m.* Material do que estaban antes feitas as redes. [“*Hoxe é todo de tansa.*”]
- Firme** *adv.* *Estar firme*, (*Baiona*) estar preso o aparello largado nas pedras ou en calquera outra parte do fondo mariño. SIN. Ter unha tensa.
- Fisca** *s.f.* (**Baiona**) Variña dun paraugas, á que se lle facía na punta un arpón, empregada para a captura tradicional de longueirón ou navalla: ó baixar a marea vaise pisando na area e onde se ve un chorro de auga e un buraco métese a fisca boca abaixo e tírase dela subindo o longueirón ou a navalla. Hoxe captúrase co legón ou facendo mergullo.
- Flor de aghua, a** [ɔ] *loc. adv.* Na superficie da auga./ *Estar a flor de aghuas*, (*Baiona*) estar o aparello na tona da auga, polo que aínda se ve o *corcho*. SIN. Estar aboiado, a flote. (*Panxón*) Estar o aparello cuberto por unha película de auga.
- Flote, a** [ɔ] *loc. adv.* SIN. Estar aboiado; (*Baiona*) estar a flor de aghuas; (*Panxón*) estar aboado./ *Estar a flote.*/ *Aparello de flote*, véxase *aparello*.
- Flotación** [o] *s.f.* *Liña de flotación*, (*Panxón*) liña que separa a superficie do barco que vai somerxida na auga da que queda por riba.
- Foco** [ɔ] *s.m.* (**Panxón**) Pau de proa que aguanta a vela actual, que está partida en dous.
- Fondadero** [ɛ] *s.m.* (**Baiona**) Morto.
- Fondear** *v.t.* (**Baiona**) Fixar unha embarcación ou un corpo flotante ó fondo para evitar o seu desprazamento durante a pesca ou despois de atracar no porto.
- Fondo** [o] *s.m.* Superficie sólida sobre a que está o mar./ *Aparello de fondo*, véxase *aparello.*/ *Dar fondo*, (*Panxón*) ancorar a embarcación [empregárona só mar a dentro, isto é, ancorar para pescar.]/ *Estar no fondo*, estar onde xa non se ve o aparello./ *Fondo areoso*, (*Panxón*) tipo de fondo limpo, con superficie de area./ *Fondo de pedra*, (*Baiona*) fondo mariño con rochas. SIN. Fondo de roca, pedra², roca²./ *Fondo de roca*, (*Baiona*) SIN. Fondo de pedra, pedra², roca²./ *Fondo fancoso-fonghoso*²¹, fondo mariño con lama. SIN. Fango/fanco./ *Fondo limpio*, tipo de fondo mariño que non ten pedra. SIN. Limpio./ *Fondo plaial*, (*Baiona*) SIN. Arenas./ *Mar de fondo*, (*Baiona*) moi alto pero sen romper [“*en altura son mares moi*

²¹ No porto de Panxón recolleemos *fancoso*, entretanto en Baiona *fonghoso*.

grandes”]; (*Panxón*) picado en baixamar. ANT. Mar de vento./
Rede de fondo, véxase *rede*.

Fóra [ɔ] *adv.* Ir (*para fóra*), saír a pescar tanto en altura coma en baixura./
Pescar fóra, (*Panxón*) ir máis para dentro no mar.

Forza [ɔ] *s.f.* *Ter forza por debaixo*, (*Baiona*) haber no mar moita espuma e non se picar.

G

Ghabetie [ɛ] *s.m.* Pau no que remata a proa da *ghamela* e que se emprega para amarrar.

Ghaio²² *s.m.* (**Baiona**) Boia cun pau que sobresa da tona da auga e que se *gancha* ós chicotes do aparello. Emprégase para balizar o aparello.

Ghalghar *v.i.* (**Baiona**) Enseñar os dentes o mar, pero sen chegar a romper./ *Ghalghar as ondas*, (*Baiona*). [“*Non o usamos.*”]

Ghalla *s.f.* (**Baiona**) Peza en forma de medio arco que teñen as embarcacións para meter nela os remos ou calquera tipo de vara e evitar que caían ou molestén. SIN. Horquilla.

Ghalopada *s.f.* (**Panxón**) Braveza do mar.

Ghamela [ɛ] *s.f.* Embarcación cadrada pola proa e pola popa e con fondo plano. Leva un gran *timón* cando vai a vela para evitar que envorque e poder manobrar controlando o vento. a vela levábaa máis ben contra o banco de proa, onde había un saínte que soportaba un tinteiro para evitar que o *palo* escorregara. Tamén podía ir a remo: dous, catro ou seis remos. Ten sempre corredor. Leva un tambucho na proa. Non é moi abundante no porto de Panxón, fronte ó de Baiona no que domina. SIN. (*Baiona*) Basía. [A forma *ghamela* non a usan no porto de Baiona.]

Ghaponés [e] *s.m.* Tipo de alga longa –pode chegar ós oito metros– con boliñas que chegou a estas costas ó transplantar ostra e ameixa fóra.

Gharetá [ɛ] *s.f.* Corda do aparello que vai por baixo entre argolas e a cal, ó tirar dela, fai da rede un saco cando se recolle o peixe.

Ghasa *s.f.* (**Baiona**) Triángulos que van entre os *corchos* e dos que sae unha corda que suxeita un bourel. (**Panxón**) Tipo de nó que se fai na argola para amarrar a embarcación.

²² En Panxón a este obxecto tamén lle chaman *boia*.

Ghefe de máquinas [e] *s.m.* Encargado, xunto co segundo de máquinas, de controlar a través dos *engbrasadores* o estado das máquinas. Substitúe o anterior motorista para evitar que puidese ser suplido polo maior de máquinas.

Ghión [o] *s.m.* (**Baiona**) Parte pola que se agarra o remo para vogar.

Gholdra [ɔ] *s.f.* (**Baiona**) Onda, vagma.

Gholpe de mar [ɔ] *s.m.* Embate violento das ondas do mar contra o barco. SIN. (**Baiona**) Sapataso.

H

Haber [e] *v.t.* *Haber mar*, estar o mar moi bravo, romper por todo o mar debido ó mal tempo. Dáse, sobre todo, ó haber vento de fóra. SIN. Haber onda/ola./ *Haber onda/ola*, véxase *onda*.

Halador [o] *s.m.* Máquina empregada nas embarcacións para subir a bordo os aparellos de pesca. SIN. (**Baiona**) Maquinilla.

Halar *v.t.* Recoller ou izar o aparello de pesca a bordo do barco./ *Halar a man*, (*Panxón*) izar o aparello manualmente; modo de subir o aparello antes de haber halador.

Horquilla *s.f.* (**Baiona**) Peza en forma de medio arco que teñen as embarcacións para meter nela os remos ou calquera tipo de vara e evitar que caian ou molesten. SIN. Ghalla.

I

Insar/isar²³ *v.t.* *Insar/isar vela*, ascender a vela. SIN. ANT. (*Panxón*) Baixar a vela.

Investir *v.t.* Tocar unha embarcación contra un obxecto, unha pedra ou outra embarcación.

Ioío [ɔ] *s.m.* (**Panxón**) Roda do halador que, ó rodar, mete facilmente o aparello a bordo.

Ir *v.i.* *Ir a*, pescar con determinada arte ou unha especie particular. [Empregase fundamentalmente en P1.]/ *Ir a barlovento*, véxase *barlovento*./ *Ir a rolos*, (**Baiona**) sen máquina, deixar levar a embarcación a onde a leve a corrente./ *Ir a sotavento*, véxase *sotavento*./ *Ir a bordo*, véxase *bordo*./ *Ir aproado [o barco] ó vento*, (*Panxón*) SIN. *Ir proa ó vento*. / *Ir á seca*, mariscaren as mulleres na praia./ *Ir ó día*, pescar en baixura, volver no mesmo día en que se sae ó mar./ *Ir ó*

²³ *Insar* en Baiona, *isar* en Panxón.

mar, saír a traballar tanto en altura coma en baixura. SIN. (Baiona) Saír ó mar./ *Ir (para) fóra*, véxase *fóra*./ *Ir proa ó vento*, véxase *proa*.

L

Lanse *s.m.* Operación de lanzar os aparellos ó mar para pescar. SIN. Larghada.

Langosteira [e] *s.f.* (**Baiona**) Nasa alongada de madeira ou vime, con dúas bocas, empregada para a captura de lagosta.

Lansear *v.i.* (**Baiona**) Dar máis dun lanse.

Lancha *s.f.* (**Baiona**) Embarcación sinxela de ata 6 m. de ter un tamaño maior pasa a ser chamada embarcación e os máis grandes serán barcos. (**Panxón**) Embarcación de madeira con proa e popa bicuda, aínda que a parte de atrás é un pouco máis redonda polo seu fondo arredondado; pode ir a remo, a vela ou a motor, recentemente.

Laño *s.m.* (**Baiona**) Abertura nas pedras do fondo do mar entre as que adoitan agocharse os congros e os polbos. SIN. Cueva. (**Panxón**) Abertura nas pedras do fondo do mar entre as que adoitan agocharse os congros e os polbos máis estreitos cás covas.

Larghada *s.f.* Acción de lanzar a rede ó mar. SIN. Lanse.

Larghar *v.t.* *Larghar cabo*, (*Baiona*) dar máis cabo./ *Largar a rede*, (*Panxón*) SIN. Larghar o aparello./ *Larghar o aparello*, botar as artes de pesca ó mar. SIN. (*Panxón*) Largar a rede./ *Larghar vela*, (*Baiona*) SIN. Arrear vela, soltar. ANT. Asocar, siñir.

Lenghuado/lencuado²⁴ *s.m.* *Solea solea* Peixe de corpo ovalado e moi plano, coa boca lateral e cos ollos no costado dereito.

Lernordeste [e] *s.m.* Vento de terra con esta dirección.

Lersueste [e] *s.m.* Vento de terra con esta dirección.

Leste [e] *s.m.* 1. Vento que sopra desta dirección. 2. (**Baiona**) Momento do día en que sae o sol. SIN. Baña do día, levanta, levantar o día, naser o día, nasiente, orto, romper o día, saír o sol, vir o levanta.

Levanta *s.m.* (**Baiona**) Momento do día en que sae o sol. SIN. Baña do día, leste², levantar o día, naser o día, nasiente, orto, romper o día, saír o sol, vir o levanta./ *Levanta do día*, momento do día en que

²⁴ En Panxón *lencuado*, en Baiona *lenghuado*.

este quere clarear; xunto co axexo, son as mellores horas para que o peixe malle. SIN. Mañanada; (Baiona) maña do día./ *Vir o levanta*, (Baiona) SIN. Baña do día, leste², levanta, levantar o día, naser o día, nasiente, orto, romper o día, saír o sol.

Levantar *v.i.* *Levantar o día*, (Baiona) amencer. SIN. Baña do día, leste², levanta, naser o día, nasiente, orto, vén o levanta./ *Levantar o mar*, (Baiona) haber vento que ergue e embravece o mar. (*Panxón*) estar o mar picado; emprégase en baixa mar.

Limpio *s.m.* Fondo de area ou lama. SIN. Fondo limpio.

Liña *s.f.* 1. Fío de *tansa* do aparello. 2. *Tansa* cunha pica e cun *plomo* que se emprega para pescar. en sendo para a *robalisa* non leva *plomo*. SIN. Liñada.

Liñada *s.f.* Liña²./ *Botar unha liñada*, pescar con liña, moi practicado polos pescadores, fronte ós mariñeiros.

Longueirón/lonqueirón²⁵ [o] *s.m.* *Solen vagina* Molusco mariño gasterópodo comestible protexido por unha cuncha bivalva alongada que, pechada, parece unha cana ou o mango dunha navalla. É máis gordo cá navalla.

Lonxa [o] *s.f.* Lugar no que se pesa, poxa e vende o peixe.

Luchadero [ε] *s.m.* (**Baiona**) Parte do remo onde vai cravada a olleira.

Luna *s.f.* *Luna chea*, estado da Lúa en que se ve desde a Terra todo o seu disco. [Baiona: “*é a peor para a pesca*”.] / *Luna nova*, fase da Lúa en que o Sol ilumina a súa parte oposta á Terra facéndoa invisible.

Lura *s.f.* *Loligo vulgaris* Molusco mariño de corpo alongado, da clase dos cefalópodos, con oito brazos e dous tentáculos moito máis longos cós brazos, dúas aletas triangulares na parte posterior e unha cuncha interior, delgada e transparente, en forma de cuña. posúe unha bolsa interna onde acumula unha substancia negra que lle serve para escurecer a auga e evitar así ser visto.

M

Macho *s.m.* (**Panxón**) Cada un dos pinzóns fixos na madeira do temón que se introduce na femia. [“*Na popa levaba abaixo unha aghulla, un tipo de aghulla e arriba, chamámoslle macho e femia porque arriba era unha platina cun buraco e abaixo era unha platina cun espighón,*”

²⁵ *Longueirón* en Baiona, *lonqueirón* en Panxón.

entonces aquí levaba macho e femia e o timón tamén levaba macho e femia, arriba levaba o macho, e a femia levábaa abaixo.”]

Madre *s.f.* Cordon máis goso do palangre no que van suxeitas as brasoladas.

Magha *s.f.* Desperdicios do peixe. O seu significado primeiro foi tripa da sardiña que se usaba como encarnada para pescar o pancho. SIN. Maghoto/maghotote./ *Faser maghas*, coller moita cantidade de peixe na xornada.

Maghoto/maghotote²⁶ [o]/[ɔ] *s.m.* Desperdicios do peixe. SIN. Magha.

Maior de máquinas [ɔ] *s.m.* Superior do motorista na mariña mercante.

Maldar *v.t.* Romper o palangre. Cando se rompe outra cousa, débese especificar que é: maldar o chicote, a tira, a madre, etc.

Malla *s.f.* Cada cadrado que forma o fío entre os nós ou voltas da rede.

Mallante *s.f.* (**Baiona**) Pegada do mar na area marcando ata onde chegou a través dos desperdicios que deixan alí as ondas.

Mallar *v.i.* Entrar ou morrer o peixe no aparello ou noutro sitio.

Mamparo *s.m.* (**Panxón**) Tabique dunha embarcación. [*“Despois do mamparoponse un tornapeixes.”*]

Maña do día *s.f.* (**Baiona**) Momento do día en que este quere clarear. Xunto co axexo, son as mellores horas para que o peixe malle. SIN. Levanta do día, mañanada.

Mañán *s.f.* *Deixar unha mañán completa*, (**Panxón**) permanecer o aparello largado ata querer case nacer o sol.

Mañanada *s.f.* Momento do día en que este quere clarear; xunto co axexo, son as mellores horas para que o peixe malle. SIN. Levanta do día, maña do día./ *Vir a mañanada*, (**Baiona**) SIN. (**Baiona**) Vir aí o sol.

Maquinilla *s.f.* (**Baiona**) Máquina empregada nas embarcacións para subir a bordo os aparellos de pesca. SIN. Halador.

Maquinista *s.m.* Coidador da máquina do barco. Actualmente esta figura foi substituída polo *ghefe* de máquinas.

²⁶ *Maghoto* en Baiona, *maghotote* en Panxón.

Mar²⁷ *s.m.* Masa de auga salgada que cobre case as tres cuartas partes da superficie terrestre./ *Andar no mar*, véxase *andar*./ *Andar ó mar*, véxase *andar*./ *Encher o mar*, véxase *encher*./ *Haber mar*, estar o mar moi bravo, romper por todo o mar debido ó mal tempo. Dáse, sobre todo, ó haber vento de fóra. SIN. Haber onda/ola./ *Mar arbolado*, véxase *arbolado*./ *Mar baixo*, (*Panxón*) SIN. Baixamar./ *Mar chan*, sen ondas, apracible e tranquilo. SIN. Calma chicha, mar coma un plato, mar quieto; (*Panxón*) mar coma un río, mar manso./ *Mar cheo*, coa marea subida. SIN. Preamar; (*Baiona*) maré alta, maré subida./ *Mar coma un plato*, SIN. Calma chicha, mar chan, mar quieto; (*Panxón*) mar coma un río, mar manso. / *Mar coma un río*, (*Panxón*) SIN. Calma chicha, mar chan, mar coma un plato, mar manso, mar quieto./ *Mar de fondo*, (*Baiona*) moi alto pero sen romper [*“en altura son mares moi grandes”*]. (*Panxón*) Picado en baixamar. ANT. Mar de vento./ *Mar de leva*, [ε] (*Baiona*) entolado, pero sen rebentar, ó haber ventos de fóra. as ondas son un pouco máis grandes e con *mareghada* e o mar leva e trae o barco. (*Panxón*) Estar o mar picado. emprégase en alta mar [*“nós chamámoslle mar duro”*]. SIN. Mar duro./ *Mar de marusía*, véxase *marusía*. / *Mar de vento*, (*Panxón*) tranquilo na praia pero con ondas fóra. ANT. Mar de fondo./ *Mar duro*, (*Panxón*) arbolado en alta mar. SIN. Mar de leva./ *Mar gruesa* [ε], con ondas de catro a cinco metros mar a dentro; con menos forza có mar de marusía. [*“É raro que digamos así.”*] SIN. Mar montañosa./ *Mar manso*, (*Panxón*) SIN. Calma chicha, mar chan, mar coma un plato, mar coma un río, mar quieto./ *Mar montañosa*, [*“Emprégase en alta mar.”*] SIN. Mar gruesa./ *Mar picado*, (*Baiona*) que comeza, en baixamar, a embravecer, con ondas fortes que chocan contra as pedras. segue, en braveza do mar, ó resequeiro e é anterior á marusía. (*Panxón*) con ondas na praia que rompen pero sen chegar a estar o mar arbolado e sen ter que haber vento. dáse fóra./ *Mar que arbola*, (*Baiona*) que ten ondas de tres a catro metros en alta mar e non rompe pero, polo vento, pode chegar a facelo, aínda que sen alcanzar a forza suficiente para facer mal; (*Panxón*) picado e con vento./ *Mar quieto*, SIN. Calma chicha, mar chan, mar coma un plato; (*Panxón*) mar coma un río, mar manso./ *Mar resequeiro* [ε], (*Baiona*) que se achega ó mar picado; (*Panxón*) bravo, con resaca ó estar picado./ *Mar risado*, que arbola pola forza do vento [*“Mar máis ben de vento e sen moito mar.”*]. SIN. (*Baiona*) Mar rolada./ *Mar rolada*, (*Baiona*) SIN. Mar risado./ *Picar o mar*, véxase *pi-*

²⁷ Nalgúns sintagmas o adxectivo calificativo concordaba en feminino con este lexema, mais son altamente sospeitosos de castellanismos.

car./ Revolver o mar, véxase revolver./ Tirar o mar, véxase tirar./
Topar mar, véxase topar. / Vir do mar, véxase vir.

Maraghota [ɔ] *s.f.* *Labrus berggylta* Peixe da familia dos lábrigos, de corpo oblongo, boca con beizos grandes e mandíbulas con dentes fortes; a súa cor é variable predominando a verde e parda.

Maré [ɛ] *s.f.* Movemento periódico e alternado das augas do mar que dúas veces por día se elevan e descenden ata retornaren ó seu nivel medio, producido principalmente pola atracción da Lúa e do Sol. SIN. Marea./ *Maré alta, (Baiona)* aquela na que as augas do mar están no nivel máis alto, chegando ó remate do seu ascenso. SIN. Mar cheo, maré subida, preamar./ *Maré baixa, (Baiona)* aquela na que as augas do mar están no nivel máis baixo, chegando ó remate do seu descenso. SIN. Baixamar./ *Maré largha, (Baiona)* SIN. Marés vivas./ *Maré morta, (Baiona)* aquela na que é moi pequena a subida e a baixada do nivel das augas. SIN. Marea corta./ *Maré subida, (Baiona)* SIN. Mar cheo, maré alta, preamar./ *Marés vivas*²⁸, aquela en que o mar baixa e sobe moito máis que nas mareas habituais, por ter lugar cando hai lúa nova ou lúa chea e, en consecuencia, sumarse as accións do Sol e da Lúa. SIN. (Baiona) *Maré largha.*

Marea [ɛ] *s.f.* *Maré./ Marea curta/corta*²⁹ [ɛ], aquela na que é moi pequena a subida e a baixada do nivel das augas. SIN. (Baiona) *Maré morta.*

Mareghada *s.f. (Baiona)* Mar risado con máis mar de fondo que arbola un par de metros; prodúcese por unha brisa de vento e ten ondas pouco menores có mar de leva. (**Panxón**) Ter un ballouco [o mar]./ *Mareghada dos barcos*, movemento das augas que produce un barco e que chega a outros, aínda que non se vexan. SIN. Rompiente.

Mareghadilla *s.f. (Baiona)* Estado en que se atopa o mar cando hai “unha brasiña de vento”.

Mareta [ɛ] *s.f.* Pequenas ondas producidas polo barco, o mar ou as correntes.

Mariñeiro [e] *s.m.* Persoa que traballa nun barco de pesca e gaña a vida no mar./ *Mariñeiro de altura*, o que anda en alta mar./ *Mariñeiro de baixura*, o que anda a pescar na ría ou na costa.

²⁸ Tamén recollín en Panxón a forma: mareas vivas.

²⁹ Baiona *marea curta*, Panxón *marea curta*.

- Mariscador -ora** [o]/[ɔ] *s.* Persoa que colle mariscos ou está a mariscar. as mariscadoras normalmente traballan en terra e os mariscadores en barco co ancaso.
- Mariscar** *v.t.* Recoller marisco a pé ou en barco.
- Marisco** *s.m.* Denominación xenérica que reciben os moluscos, especialmente os de cuncha, e os crustáceos mariños comestibles.
- Marisqueo** [e] *s.m.* Acción de marisquear.
- Marmitón** [o] *s.m.* (**Baiona**) Axudante de cociña do barco de pesca ou mercante. [*“Forma propia.”*] SIN. Cho.
- Marragho** *s.m.* *Isurus oxyrinchus* Quenlla de pequeno tamaño, de fociño pronunciado, corpo fusiforme e carne moi apreciada, abundante nas costas meridionais da península Ibérica e nas de Marrocos.
- Marusía** *s.f.* Movemento axitado do mar preto da costa, con ondas grandes como consecuencia de estar o mar arbolado en alta mar. SIN. Mar de marusía, tirar o mar. [Baiona: *“xunto de tira muito o mar é o que máis dicimos.”*] / *Mar de marusía*, moi picado, estado máis bravo do mar, en que as ondas son moi fortes e altas e provocan estragos en terra. No porto de Baiona diferénciase un estado superior na dureza: marusía real. SIN. Marusía, tirar o mar./ *Marusía real*, (*Baiona*) estado máximo de braveza do mar³⁰.
- Mercante** *s.m.* Barco grande de mercancías./ *Andar á mercante*, estar embarcado en altura para transporte de mercadorías.
- Merda** [ɛ] *s.f.* (**Panxón**) Parte interior non comestible do ourizo.
- Merlusa** *s.f.* *Merluccius merluccius* Peixe mariño teleósteo de corpo alongado e prateado, con dúas aletas moi longas, unha no lombo e outra na parte inferior, e a boca grande con dentes moi finos; a súa carne, branca e suave, é moi apreciada. É o maior tamaño en que se comercializa este peixe.
- Merlusilla** *s.f.* (**Baiona**) *Merluccius merluccius* *Merlusa* mediana máis grande cá *pescadilla*.
- Meter** [e] *v.t.* *Meter carnada*, (*Baiona*) SIN. Encarnar, poñer carnada./ *Meterse o sol*, (*Baiona*) acabar o día. SIN. Metida do sol, poniente./ *Metida do sol*, (*Baiona*) SIN. Meterse o sol, poniente.

³⁰ Dáselle este nome porque o mar bate contra a Porta Real de Baiona.

- Metro**³¹ [e] *s.m.* Unidade de lonxitude base do sistema métrico actual empregada polos mariñeiros para medir a profundidade.
- Mexilón** [o] *s.m.* *Mytilus edulis* Molusco lamelibranquio mariño comestible, de valvas de cor negra-azulada.
- Micos** *s.m.pl.* Alcume dos baioneses: persoa que está continuamente lembrando e contando unha aventura ou feito rechamante que lle pasou.
- Milla** *s.f.* Medida de lonxitude utilizada en alta mar que equivale a 1'852 m.
- Miño**³² *s.m.* **(Baiona)** Aparello de tres panos do *limpio* parecido ó *trasmallo*, pero un pouco máis alto.
- Moo** [o] *s.m.* **(Baiona)** Mal *tiempo*.
- Morrón**³³ [o] *s.m.* Peza de ferro ó que se amarra o cabo que une a embarcación co molle.
- Morto** [o] *s.m.* 1. Instrumento afundido no mar que consta dunha pedra, unha cadea, un cabo e unha boia na que se amarran as embarcacións ou as bateas. SIN. (Baiona) Fondadero. 2. *adx. Maré morta* [o], véxase *maré*.
- Motorista** *s.m.* Corresponde co actual *gbefe* de máquinas.
- Muelle** [e] *s.m.* Zona do porto na que se atracan e desatracan os barcos, na que se carga e descarga.
- Muxeira** [e] *s.f.* Aparello alto dun pano con malla pequena, de entre 6 a 7 cm. en cada tralla van tres mallas, polo que o pano da *pesa* fai un engurrado, vai en banda, mentres que a corda vai en teso. Úsase para pescar robaliza, muxo, sargo, salmón ou para ir ó balo. Na parte de Moraña e arredores chámanlle *pesa*.
- Muxo** *s.m.* *Mugil* Peixe teleósteo de corpo cilíndrico e alongado, labios moi grosos, dentes e ollos pequenos, cabeza grande e bastante plana.

³¹ En Panxón emprégase preferentemente a *brasa*.

³² En Panxón empregan a forma *miño* como unha imposición dende a Xunta de Galicia que o único que reflicte é unha diferenza de material do pano entre esta rede e o *trasmallo* —o *miño* está feito de tripa (plástico) mentres que o *trasmallo* de nailon. Non existe, daquela, no seu tecnolecto, polo que nin hoxe transmite unha diferenza real en confronto co *trasmallo*.

³³ No porto de Panxón hai oposición *morrón* [os pequenos] fronte *norai* [os grandes].

N

Nailon *s.m.* **(Baiona)** Tansa¹.

Nasa *s.f.* Cesta para a pesca do camarón, do polbo, da faneca, da nécora, da anguía, da lagosta, etc. A feitura e a rede será diferente segundo a especie que se queira pescar./ *Nasa da anguila*, **(Baiona)** nasa de vime e con forma cónica./ *Nasa do pulpo*, **(Baiona)** nasa cadrada máis pequena cá fanequeira.

Naser [e] *v.i.* *Naser o día*, **(Baiona)** SIN. Baña do día, leste², levanta, levantar o día, nasiente, orto, romper o día, saír o sol, vir o levanta./ *Naser o sol*, **(Panzón)** SIN. Amaneser, romper o día, saír o día, saír o sol.

Nasiente [ɛ] *s.f.* **(Baiona)** Baña do día, leste², levanta, levantar o día, naser o día, orto, romper o día, saír o sol, vir o levanta.

Navalla *s.f.* *Ensis ensis* Molusco gasterópodo bivalvo comestible; as súas dúas valvas son longas de xeito semellante ó mango dunha navalla. é máis fina có longueirón.

Néboa [ɛ] *s.f.* **(Panzón)** Forte condensación do vapor da auga da atmosfera sobre o mar.

Neboeiro [e] *s.m.* **(Baiona)** Forte condensación do vapor da auga da atmosfera sobre o mar. **(Panzón)** Forte condensación do vapor da auga da atmosfera sobre o mar que se ve aínda lonxe ou que se ve vir.

Nécora [ɛ] *s.f.* *Portunus puber* Crustáceo decápodo mariño, co corpo protexido por un cacho pentagonal cuberto de pilosidade. o primeiro par de patas presenta forma de pinza, e o quinto é máis curto e de forma máis plana, o abdome do macho é triangular e o da femia máis ancho e arredondado. vive entre as rochas do litoral ou en zonas de area e lama.

Norai *s.m.* Peza grande de ferro ó que se amarra o cabo que une a embarcación co molle. Oponse ó morrón polo tamaño: o morrón é máis pequeno có norai.

Norcia [ɔ] *s.f.* **(Panzón)** Vento forte do norte.

Nordeste [e] *s.m.* Vento que vén de terra con esta dirección.

Nornordeste [e] *s.m.* Vento que vén de terra con esta dirección.

Nornoroeste [ɛ] *s.m.* Vento que vén de terra con esta dirección. [Baiona: “vento moi bravo”.]

Noroeste [ɛ] *s.m.* Vento que sopra desta dirección.

Norte [ɔ] *s.m.* Vento que sopra dese lado.

O

Obra [ɔ] *s.f.* *Obra morta* [ɔ], (*Panxón*) *aleros* que sobresaen para fóra da proa.

Ocaso *s.m.* (**Baiona**) Posta do sol.

Oeste [ɛ] *s.m.* Vento que procede do oeste. [Baiona: “*vento moi bravo*”.]

Ofisial *s.m.* (**Baiona**) Encargado no barco da ruta, de organizar as gardas, etc. SIN. Patrón de costa.

Ofisio *s.m.* (**Panxón**) Modo de pesca. SIN. Arte.

Ollo [o] *s.m.* *Ollo astrenque* [ɛ], (*Panxón*) nó co que se amarra a *repa* á argola.

Olleira [ɛ] *s.f.* Lugar na embarcación en que vai o buraco polo que se mete o remo.

Onda/Ola³⁴ [o]/[ɔ] *s.f.* (**Panxón**) Cada unha das elevacións que a forza do vento produce na superficie do mar e que chega á praia. ó ser máis brava cá *vaghada*, rompe. (**Baiona**) Cada unha das elevacións que a forza do vento produce na superficie do mar; rompe. SIN. *Gholdra*, *vagha*./ *Calzar as olas*, (*Baiona*) ensinar os dentes do mar, pero sen romper./ *Ghalghar as ondas*, véxase *ghalghar*./ *Haber onda/ola*, Haber mar.

Orsa [ɔ] *s.f.* Peza dalgúns veleiros que se coloca na quilla para aumentar a súa estabilidade; é de madeira e leva debaixo un chumbo.

Orto [ɔ] *s.m.* (**Baiona**) Amencer. SIN. Baña do día, leste2, levanta, levantar o día, naser o día, nasiente, romper o día, saír o sol, vir o levanta.

Ostra [o] *s.f.* *Ostrea edulis* Molusco de cuncha engurrada de cor parda verdosa; vive pegada ás pedras e posúe unha carne moi apreciada.

Ouriso *s.m.* (**Panxón**) *Paracentrotus lividus* Equinodermo mariño con forma de esfera aplanada e a cuncha chea de espiñas. A parte comestible é a *vianda* e o resto *merda*.

P

Pala *s.f.* Parte ancha do remo.

³⁴ As dúas formas nos dous portos.

Palada *s.f.* (**Panxón**) Cada un dos movementos do remo na auga para impulsar a embarcación.

Palancreiro [e] *s.m.* (**Panxón**) Mariñeiro que anda ó peixe espada.

Palangre/Palancre³⁵ *s.m.* Arte de pesca constituída por unha corda longa –*madre*– que leva colgadas, cada certa distancia, tansas con anzois. Utilízase na pesca a fondo para a *merlusa*, o *congrío*, o *espada*, a *quenlla*, etc./ *Palangre á deriva*, (*Baiona*) SIN. Aparello *entreaghuas*./ *Preparar palangre*, (*Baiona*) acondicionar o aparello para a pesca antes de ir ó mar.

Palangrillo/Palancrillo³⁶ *s.m.* Palangre de pica máis miúda, duns doce milímetros. Emprégase para a captura da faneca.

Palangrón [ɔ] *s.m.* (**Baiona**) Palangre de pica máis grande empregado para a pesca do *marragho* e do peixe espada na pesca a flote, a *flor de aghuas*.

Palo *s.m.* Cada un dos postes verticais de madeira que nunha embarcación sosteñen as *velas* e as vergas.

Pancho *s.m.* (**Panxón**) *Pagellus acarne* Ollomol pequeno de carne branca moi saborosa. O seu corpo é oblongo e comprimido, cabeza co focíño curto e ollos moi grandes. Ten cor de fondo rosácea prateada nos flancos e no ventre e unha mancha negra ó comezo da liña lateral e sobre as alas pectorais.

Pandullar *v.i.* Dar pandullazos na auga. combínase, na arte do balo, con chaplar.

Pandullazo *s.m.* (**Panxón**) Golpe que se da no mar co pandullo.

Pandullo *s.m.* (**Panxón**) Pedra amarrada cunha corda de 3 ou 3'5 m coa que se golpea o mar para atordar o peixe na arte do balo.

Paneta [ɛ] *s.f.* (**Panxón**) Cada unha das partes da cuberta do barco situadas a proa e a popa.

Pano *s.m.* Tecido que forma a rede.

Pantalán *s.m.* Parte do molle que funciona como auxiliar; empregada para a descarga de embarcacións pequenas que coa baixamar só poden facelo aquí por estaren á mesma altura ca elas.

³⁵ En Panxón *palancre*, en Baiona *palangre*.

³⁶ En Baiona *palangrillo*, en Panxón *palancrillo*.

- Paregha** [ɛ] *s.f.* Sistema polo que dous barcos pescan xuntos en alta mar. Pode traballar cada unha das embarcacións por separado -bou e vaca-, ou tiraren cada unha por un lado da mesma rede.
- Patela** [ɛ] *s.f.* Cesta en que se mete o palangre unha vez que está alistido.
- Patelo** [ɛ] *s.m.* *Polybius Henslowi* Cangrexo que non se come, pero que se emprega para a pesca como carnada; antes usábase sobre todo para abonar as leiras.
- Patrón** [o] *s.m.* Persoa que manda e dirixe un barco de pesca ou un mercante pequeno./ *Patrón de costa*, (*Baiona*) o que dirixe nun pesqueiro as tarefas de navegación. SIN. Oficial./ *Patrón de pesca*, o que dirixe nun pesqueiro as tarefas de pesca. non é un posto cuberto por contar cunha determinada titulación académica, senón por unha mostra do dominio da arte da pesca. Hoxe esta figura foi substituída polo capitán de pesca./ *Patrón maior* [ɔ], persoa que está á fronte dunha confraría de pescadores.
- Pedra** [ɛ] *s.f.* 1. Mole pedregosa no mar. SIN. (*Baiona*) Roca¹. 2. Tipo de fondo mariño no que hai pedra. SIN. (*Baiona*) Fondo de pedra, fondo de roca, roca²./ *Pedra llana*, (*Baiona*) a que, no fondo mariño, non ten picos, non prende e pola que se pode andar./ *Pedra rasa*, (*Panxón*) a que, no fondo mariño, non ten picos, non prende e pola que se pode andar./ *Pedra viva*, na que se pode enganchar o aparello.
- Peixe** [e] *s.m.* Animal vertebrado, acuático, de sangue frío, respiración branquial, co corpo recuberto de escamas e rematado nunha aleta vertical ou caudal, tanto estea vivo coma pescado./ *Peixe de fondo*, (*Panxón*) o que vive e se move polo fondo mariño./ *Peixe espada/espada*³⁷, *Xiphias gladius* peixe de corpo robusto, que vai adelgazando progresivamente da cabeza á aleta caudal. a súa mandíbula superior semella unha espada, de onde lle vén o nome./ *Peixe volante*, (*Panxón*) o que vive e se move máis preto da superficie da auga.
- Persebe** [e] *s.m.* (**Baiona**) *Pollicipes cornucopia* Crustáceo caracterizado por ter un pé longo e carnoso, rematado na parte superior nunha cuncha de varias pezas, co que se agarran ás rochas dos lugares moi batidos polo mar; viven en comunidades moi numerosas e son moi apreciados como alimento.

³⁷ *Peixe espada* ou *espada* en ámbolos dous portos.

- Pesa** [ɛ] *s.f.* Pesa do xeito./ *Pesa do xeito*, tramallo coa rede armada en teso –a tralla vai frouxa e a corda vai borleando a tralla– para a captura da sardiña que, ó largala, se expande ó longo.
- Pesca** [ɛ] *s.* Cargo dentro do barco que se ocupa de largar a rede e do goberno do barco en xeral.
- Pescadilla** *s.f.* *Merluccius merluccius* Pescada mediana, máis grande cá carioca pero máis pequena cá *merlusilla* ou *pescadilla gboarda*./ *Pescadilla gboarda*, (*Panxón*) pescada mediana máis grande cá *pescadilla* pero menor cá *merlusa*.
- Pescador** [o] *s.m.* Persoa que pesca de xeito non profesional, isto é, os afeccionados ou os mariñeiros xubilados./ *Pescador da cana*, (*Panxón*) o que pesca *robalisa* ou *sargho* no acantilado.
- Pescar** *v.t.* Coller peixes ou outros animais que viven na auga./ *Pescar en altura*, capturar peixe en alta mar.
- Pica** *s.f.* (**Baiona**) Punta do aparello do palangre. SIN. Ansuelo.
- Picar** *v.t.* *Picar a rede*, romper o sentolo a rede./ *Picar o mar*, haber grandes ondas no mar, pero sen chegar á *marusía*.
- Piloto** [ɔ] *s.m.* Segundo xefe dun barco mercante, isto é, o axudante do capitán e do oficial. SIN. O de puente.
- Pinto** *s.m.* *Labrus merula* Peixe semellante á maragota, de forma oblonga e revestido de escamas, cunhas pintas encarnadas por todo o corpo. caracterízase polos dobres labios carnosos que cobre as súas mandíbulas.
- Piscifactoría** *s.f.* (**Panxón**) Criadeiro de peixe en auga doce ou salgada.
- Plaia** *s.f.* Ribeira do mar cuberta de area./ *Plaia ó supé*, (*Panxón*) superficie de praia inclinada.
- Plaial** *adx.* *Fondo plaial*, (*Baiona*) SIN. Arenas.
- Plan** *s.m.* Fondo das embarcacións pequenas –*ghamela*, chalana, bote– polo que se anda; mentres que nas embarcacións grandes se chama *cubierta*.
- Planeadora** [o] *s.f.* Embarcación de poliéster a motor con proa bicuda, popa cadrada e fondo plano; pode alcanzar grandes velocidades. Mentres no porto de Baiona o seu tamaño é moi variado podendo chegar a ser barcos, en Panxón son máis pequenas cás lanchas.
- Plomo** [ɔ] *s.m.* Peza deste metal que se coloca na *tansa*, na liña ou na rede para mantela tensa e que se afunda na auga.

- Polbo** [ɔ] *s.m.* *Octopus vulgaris* Molusco mariño sen cuncha, da clase dos cefalópodos, comestible, de corpo globoso e con oito tentáculos provistos de ventosas. SIN. Pulpo.
- Poniente** [ɛ] *s.m.* (**Baiona**) Momento do día no que se pon o sol. SIN. Meterse o sol, metida do sol.
- Poñer** [e] *v.t.* *Poñer carnada*, (*Baiona*). Encarnar, meter carnada.
- Popa** [o] *s.f.* Parte posterior dunha embarcación.
- Pósito** [ɔ] *s.m.* Instalación encargada das preocupacións ou necesidades dos mariñeiros antes de apareceren as actuais confrarías.
- Pota** [ɔ] *s.f.* (**Panxón**) *Ommastrephes sagittatus* Molusco cefalópodo semellante á lura que se pesca en altura e ten unha carne pouco apreciada. as alas comézanlle case na última parte do corpo, son pequenas e van estreitándose segundo se achegan ó final, rematando en punta.
- Poteira/Petera**³⁸ [ɛ] *s.f.* Peza que se coloca na punta da liña para capturar luras. anteriormente eran de chumbo e hoxe hainas coa feitura de peixes pequenos.
- Poutada** *s.f.* Instrumento feito polos mariñeiros para afondar a embarcación. Está formado por unha pedra metida entre dous brazos de xesta, quedando dúas uñas que o agarran ó fondo mariño. O seu uso foi a menos, sendo practicamente substituída polo *risón*.
- Preamar** *s.f.* Marea que está subida. SIN. Mar cheo; (*Baiona*) maré alta, maré subida.
- Preparar** *v.t.* *Preparar palangre*, (*Baiona*) acondicionar o aparello para a pesca antes de ir ó mar.
- Proa** [o] *s.f.* Parte dianteira das embarcacións./ *Ir proa ó vento*, (*Panxón*) levar a embarcación a motor cara ó vento. en vela é imposible. SIN. Ir aprouado [o barco] ó vento.
- Puente** [ɛ] *s.m.* Elevación cuberta no barco onde vai o timón./ *O de puente*, SIN. Piloto.
- Pulpo** *s.m.* *Octopus vulgaris* SIN. Polbo./ *Nasa do pulpo*, véxase *nasa*.

Q

Quedar *v.i.* *Quedar en terra*, (*Panxón*) non pescar lonxe da costa.

³⁸ *Petera* en *Panxón* mentres que *poteira* en *Baiona*.

Quella [ε] *s.f.* *Prionace glauca* Especie carnívora da familia do tiburón que pode chegar ós 70 Kg.

Quilla *s.f.* Peza lonxitudinal da parte inferior dunha embarcación, a primeira que se coloca na súa construción, disposta de proa a popa. [“É a nosa columna.”]

Quinteto [ε] *s.m.* (**Panxón**) Grupo de cinco barcos que traballan xuntos en alta mar: pescan dúas *pareghas* e un trae o peixe á costa.

R

Raba/Rabada³⁹ *s.f.* Cebo feito con *braghada* moída mesturada con area formando unha especie de masa compacta. Empregábase sobre todo en Baiona para a captura da sardiña co racú.

Racú⁴⁰ *s.m.* Rede semellante á do *serco* pero máis pequena, amais de levarse nunha embarcación tamén máis pequena, para a pesca da sardiña.

Raia *s.f.* Nome común de varias especies de peixes que teñen o corpo de forma de rombo aplanado e ancho e un rabo longo e delgado.

Raieira [ε] *s.f.* Rede dun pano para pescar, sobre todo, raia, rape e rodaballo. emprégase en fondos de 1000 ou 2000 m. [“Este é o nome que lle poñen a Xunta.”] SIN. Rasca.

Rampla *s.f.* Plano inclinado no peirao que descende cara ó mar.

Rana *s.m.* (**Baiona**) Mergullador que, actualmente, é o que pesca a navalla e o longueirón: ó comezar a subir a marea estes moluscos soben a flote e o mergullador pode collelos coa man.

Rasca *s.f.* Rede dun pano para pescar, sobre todo, raia, rape e rodaballo; emprégase en fondos de 1000 ou 2000 m. SIN. Raieira.

Rasquillo *s.m.* Rede de tres panos semellante á rasca, mais con malla máis pequena; con ela péscase, sobre todo, badexo e centola.

Rastro/Raste⁴¹ *s.m.* Instrumento de pesca semellante ó *ancaso* só que no canto da vara leva unha argola onde se ata o cabo para levalo a remolque do barco; os dentes, ou remate, será de diferente tipo segundo o que se capture. O raste da ameixa ten dentes dereitos; o da vieira é de maior tamaño, ten os dentes dobrados cara atrás, e

³⁹ *Raba* en Baiona; *rabada* en Panxón.

⁴⁰ No porto de Panxón recoñecen esta rede como unha práctica que só existía en Baiona que se complementaba coa lanzada de rabada ó mar.

⁴¹ *Rastro* Baiona; *raste* Panxón.

andan con el pola popa; o da ostra remata nunha media lúa de madeira duns 5 cm de ancho cunha chapa de ferro por baixo. SIN. (Baiona) Endeño (remolcado).

Ratoeira [e] *s.f.* (**Panxón**) Fondo mariñeiro de pedra rodeado de *limpio*.

Rebalo *s.m.* (**Panxón**) Peixe mariño macho da *robalisa* e de maior tamaño ca esta; acostuma pesar 4 ou 5 kg como mínimo; se é de menor tamaño será chamado *robalisa*.

Rebentar *v.t.* *Rebentar o chicote*, romper o cabo que tira da arte.

Recalar *v.i.* *Recalar o vento*, chegar a unha costa un vento que xa pode estar actuando noutra zona.

Rede [e] *s.f.* Instrumento de pesca formado por un ou máis panos, con malla e tamaño distintos segundo a arte. SIN. (Panxón) Aparello./ *Picar a rede*, véxase *picar*./ *Rede a media aghua*, (Panxón) aquela que non está nin a flote nin no fondo. a *pesa do xeito* é un aparello a *media aghua*. SIN. Aparello a media aghua, aparello a media altura, rede a media altura./ *Rede a media altura*, SIN. Aparello a media aghua, aparello a media altura, rede a media aghua./ *Rede de arrastre*, tipo de rede con feitura semellante a un saco e a cal se leva a remolque pola popa. SIN. (Panxón) Aparello de arrastre./ *Rede de fondo*, (Panxón) aquel que se afunde. os tramallos e os miños son redes de fondo. SIN. Aparello de fondo./ *Rede de + peixe*, aparello propio para a pesca do tipo de peixe especificado.

Redeiro, -a [e]/[ɛ] *s.* O que arma e ata redes.

Redusio *s.m.* (**Baiona**) Movemento xiratorio rápido dunha masa de auga. SIN. Remolino.

Regho [ɛ] *s.m.* Lugar entre as pedras no que se esconde o peixe; nel pode haber pedra ou area. En Baiona tamén se pode formar na area.

Remadoura [o] *s.f.* Peza trapezoidal de madeira na que van suxeitos os toletes do remo e que evita o desgaste do bordo nas embarcacións a remo.

Remar *v.i.* Voghar.

Remo [e] *s.m.* Panca longa e estreita, xeralmente de madeira, en forma de pa, que se emprega para impulsar embarcacións facendo forza na auga.

Remolino *s.m.* Movemento xiratorio rápido dunha masa de auga. SIN. (Baiona) Redusio.

- Repunta** *s.f.* (**Baiona**) Momento en que estando o mar baixo quere subir ou viceversa. (**Panxón**) Momento en que o mar estando baixo quere subir. [“*Son as únicas partes do día en que a lura se tira á peteira.*”] ANT. Escabesante./ R. *para arriba*, (**Baiona**) momento do mar en que comeza a subir. / R. *para abaixo*, (**Baiona**) momento do mar en que comeza a baixar.
- Repuntar** *v.i.* (**Panxón**) Comezar a subir a marea. ANT. Escabesar./ *Estar repuntando o mar.*
- Revolver** [e] *v.t.* *Revolver o mar*, picarse polo movemento das correntes formando remuíños que remexen o fondo e as súas algas sacándolas á superficie.
- Ría** *s.f.* Conxunto da costa.
- Ribete** [e] *s.m.* (**Panxón**) Corda do salabardo que non deixa pasar o peixe polo fondo.
- Ribeira** [e] *s.m.* (**Baiona**) Marxe e beira dunha ría ou do mar.
- Rilleira** [e] *s.f.* (**Baiona**) Remuíño cando hai moita corrente.
- Rincha** *s.f.* (**Panxón**) *Scomber scombrus* Cabala pequena.
- Riso** *s.m.* (**Panxón**) Cada un dos cabos que van desde a metade da vela cara a abaixo e que serven para acurtar o seu tamaño ó unilos con outros cando vai moito vento.
- Risón** [o] *s.m.* Áncora de ferro con catro gallos ou uñas que se leva na embarcación para fondeala. O seu uso é maioritario entre os mariñeiros nestes portos.
- Robalisa** *s.f.* *Morone labrax* Peixe mariño de cor agrisada, máis escura no lombo e branca no ventre, con dúas aletas dorsais separadas e a primeira con raios espiñosos.
- Roca** [ɔ] *s.f.* (**Baiona**) 1. Pedra¹. 2. (**Baiona**) Fondo de pedra, fondo de roca, pedra².
- Rodaballo** *s.m.* *Scophthalmus maximus* Peixe de corpo comprimido, sen escamas pero con pequenos tubérculos óseos espallados por toda a superficie e unha única aleta dorsal moi estendida.
- Rol** [ɔ] *s.m.* Documentación do barco que contén o nome do barco, o seu tamaño, os tripulantes, o nome dos mariñeiros, o do patrón, o do motorista, etc.
- Rolo** [ɔ] *s.m.* *Ir a rolos*, (**Baiona**) sen máquina, deixar levar a embarcación a onde a leve a corrente.

Roldana *s.f.* (**Panxón**) Disco móbil ó redor dun eixe por onde corre o cabo que vai nun bico de madeira que sae da proa.

Romper [e] *v.t.* *Romper o día*, aparecer a luz do día. SIN. Saír o sol; (Baiona) baña do día, leste, levanta, levantar o día, naser o día, nasiente, orto, vir o levanta; (Panxón) amanecer, naser o sol, saír o día. [“*Romper o día ata saír o sol*⁴².”]/ *Romper o mar*, levantar, romper e desfacerse o mar contra unha pedra que está no fondo e non se ve. SIN. Arrebentar/rebentar.

Rompiente [e] *s.m.* Movemento das augas que se dá por diante do barco ó cortar o mar. SIN. Mareghada dos barcos.

Roncar *v.i.* *Roncar o mar*, (**Panxón**) facer ruído o mar ó estar duro.

Rubio *s.m.* *Trigla lucerna* Peixe duns 30 cm de longo, co corpo en forma de cuña adelgazada cara ó rabo e cabeza case cúbica, cuberta de láminas duras, co fociño saínte e partido, ollos grandes, lombo encarnado e ventre prateado.

S

Saco *s.m.* (**Panxón**) Rede, con forma cónica onde se recolle a pesca nos aparellos de arrastre.

Safar *v.t.* *Safar a rede*, 1. Soltar a rede cando está firme. 2. (*Baiona*) Ter limpa e preparada a rede para a seguinte mañá despois de acabar a faena.

Saír *v.i.* *Saír o día*, (**Panxón**) amencer o día. SIN. Amanecer, naser o sol, romper o día, saír o sol./ *Saír o sol*, amencer o día. SIN. Romper o día; (Baiona) baña do día, leste, levanta, levantar o día, naser o día, nasiente, orto, vir o levanta; (Panxón) amanecer, naser o sol, saír o día./ *Saír ó mar*, (*Baiona*) SIN. Ir ó mar.

Salabardo *s.m.* Especie de saco no que se mete a *enxuagha* ó ir halando o aparello. Leva, por unhas argolas, un ribete que se aperta ata chegar a bordo, xa que entón se solta e cae o peixe. SIN. Truel.

Salabordear *v.t.* (**Panxón**) Sacar co salabardo o peixe doutras redes.

Salasón [o] *s.f.* (**Panxón**) Lugar en que se salgaba o peixe para comerciar.

Salmón [o] *s.m.* *Salmo salar* Peixe de corpo fusiforme e esvelto, carne de cor rosada moi apreciada e que remonta os ríos para desovar.

⁴² Recollido no porto de Baiona.

Salmonete [e] *s.m.* Nome de peixe de corpo alongado, algo comprimido e recuberto de grandes escamas, boca pequena e ollos grandes.

Sapataso *s.m.* (**Baiona**) Golpe de mar.

Sarda *s.f.* Especie de sardiña do Mediterráneo.

Sardiña *s.f.* *Sardina pilchardus* Peixe cupleiforme comestible, de pequeno tamaño, co corpo longo e estreito, de cor azul con reflexos verdosos no lombo e prateados no ventre; é un peixe gregario e peláxico, que se aproxima ás costas a finais da primavera e do verán, desaparecendo no outono para permanecer no inverno en augas profundas.

Sardo/Sargho⁴³ *s.m.* *Puntazzo puntazzo* Peixe de corpo oval e comprimido lateralmente, de tonalidade prateada con 7 ou 8 bandas verticais escuras sobre os costados e outra máis ancha e negra sobre o pedúnculo caudal. Habita en augas pouco profundas.

Sarrán *s.m.* (**Panxón**) *Symphodus melops* Peixe semellante á *maragbota* e ó pinto que ten o corpo moi curto e bastante gordo, e a boca pequena cos beizos ben desenvolvidos; presenta unha coloración moi intensa con manchas pardo-avermelladas sobre un fondo verde.

Sear *v.i.* Remar cos dous remos cara a atrás, avanzando sobre a popa da embarcación.

Sebo⁴⁴ [e] *s.m.* (**Baiona**) Carnada.

Seco [e] *adx.* *Andar á seca* [e], mariscar calquera especie que se colla en baixamar./ *En seco (quedar)*, fóra da auga, non cuberto pola auga.

Segundo de máquinas *s.m.* Encargado, xunto co *ghefe* de máquinas, de controlar o estado das máquinas a través dos *engbrasadores*.

Sentolo [ɔ] *s.m.* *Maja squinado* Crustáceo mariño decápodo coa cuncha case redonda e cuberta de pelo e pugas e cinco parellas de patas longas e peludas. Vive en fondos de rocha ou area. É unha especie comestible moi apreciada.

Sercó [ɛ] *s.m.* Arte de pesca na que as redes se dispoñen en forma circular para coller o peixe que queda dentro; emprégase para a captura da sardiña. SIN. Aparello para a ardora.

⁴³ *Sargho* recolleuse nos dous portos, mais en Panxón tamén oímos *sardo* ó falar do mesmo peixe.

⁴⁴ En Panxón recoñecen *cebo* como a forma empregada polos turistas ou a xente de terra, nunca polos mariñeiros locais.

- Serrón/serro**⁴⁵ [o]/[ɛ] *s.m.* Tipo de pedra viva con forma semellante a unha serra.
- Sesteto** [e] *s.m.* (**Panxón**) Grupo de seis barcos que traballan xuntos en alta mar: quedan dúas *pareghas* traballando mentres outros dous traen o peixe á terra.
- Sincar**⁴⁶ *v.i.* (**Panxón**) Remar cun só remo e na popa. [“*A popa leva un escavado e entón metes alí o remo e fas: sin, sin, sin, sin.*”]
- Siñir** *v.t.* *Siñir (vela)*, recoller vela para sacar a barlovento. SIN. (Baiona) Asocar; (Panxón) siñir a escota. ANT. Soltar; (Baiona) arrear vela, larghar vela; (Panxón) afrouxar (vela), arrear escota./ *Siñir a escota*, (Panxón) SIN. Siñir vela. ANT. Afrouxar (vela), arrear escota, soltar.
- Sobreiral** *s.m.* (**Baiona**) Confronto de correntes: por riba ou en *entreaghuas* hai un pouco de corrente mentres que por baixo as augas non traballan, están quietas. SIN. Empata corriente.
- Sobrequilla** *s.f.* (**Panxón**) Peza ou conxunto de pezas de madeira ou de ferro máis grosas cá quilla; vai desde a popa ata a proa, por dentro, amarrada á quilla para reforzala e reforzar tamén as cadernas. Ponse unha vez que estea a embarcación *escostillada e banseada*.
- Sol** [ɔ] *s.m.* *Meterse o sol*, (Baiona) acabar o día. SIN. Metida do sol, poniente./ *Metida do sol*, (Baiona) momento en que acaba o día. SIN. Meterse o sol, poniente./ *Vir (ai) o sol*, (Baiona) amencer. SIN. Vir a mañanada.
- Soltar** *v.t.* *Soltar vela*, afrouxar a vela para que cando hai moito vento non dea a volta a embarcación. SIN. (Baiona) Arrear vela, larghar vela; (Panxón) afrouxar (vela), arrear escota. ANT. Siñir; (Baiona) asocar.
- Sonar** [ɔ] *s.m.* Instrumento que a través de ondas percibe os bancos de peixe. Consta dun tubo que sae, aproximadamente, medio metro do fondo do barco.
- Sonda** [o] *s.f.* Aparello que mide o fondo e a profundidade a través dunha emisión de ondas.
- Sotavento** [e] *s.m.* Posición contraria ó vento. ANT. Barlovento./ *Ir a sotavento*, (Panxón) ir coa popa cara ó vento; indo nesta posición

⁴⁵ *Serro* en Baiona; en Panxón *serrón*.

⁴⁶ *Xiringlar* en Baiona.

ábrese a escota para que a vela reciba toda a forza do vento collendo o barco moita velocidade.

Suante *s.f.* **(Baiona)** Ruído do mar./ *Suante de mar, (Baiona)* SIN. Suante.

Subir *v.i.* *Subir a marea, (Baiona)* aumentar o fluxo do mar.

Sudoeste [ε] *s.m.* **(Pánxón)** Vento que sopra desta dirección.

Suestada *s.f.* Vento forte do sueste./ *Hai unha suestada.*

Sueste/Sureste/Surueste⁴⁷ [ε] *s.m.* Vento que sopra desta dirección.

Supé [ε] *adv.* *Plaña ó supé, (Pánxón)* superficie de praia inclinada.

Sur *s.m.* Vento con esta dirección que vén de terra.

Suroeste [ε] *s.m.* Vento con esta dirección.

T

Tabal *s.m.* **(Pánxón)** Caixa redonda en que se salga o arenque.

Tambucho *s.m.* Pequeno departamento na proa, onde se garda roupa, comida, liñas, etc., nas embarcacións pequenas.

Tampa *s.f.* **(Pánxón)** Peza móbil que vai por detrás da olleira aguantando o remo para evitar que se suba.

Tanguero/Tanqueo⁴⁸ [ε] *s.m.* Arte de pesca do bonito: na proa van dúas varas e na popa varias liñas mentres que o peixe se sobe a bordo cunhas canas pequenas. O bonito é atraído con sebo vivo – alimentado con *braghada*– que se leva nuns tanques do barco./ *Andar ó tanguero, (Baiona)* SIN. Andar ó bonito.

Tansa *s.f.* 1. Material do que están feitas hoxe as redes ou co que se empatan as picas. SIN. (Baiona) Nailon. 2. **(Baiona)** SIN. Brasolada, brasolada de tansa.

Tarrafa/Tarrasa⁴⁹ *s.f.* Arte de pesca ó *serco* para coller sardiña. Lárgase na praia. [*“Aquí non existen. Onde andaban é pola zona de Malpica, das rías altas.”*]

Tempo/Tiempo⁵⁰ [e]/[ε] *s.m.* *Bo tiempo*, tempo atmosférico que permite ir ó mar./ *(Haber) mal tempo*, tempo atmosférico que impide saír ó mar. SIN. (Baiona) Moo.

⁴⁷ *Sueste* recolleuse nos dous portos; as outras dúas formas no porto de Pánxón.

⁴⁸ *Tanguero* en Baiona; *tanqueo* en Pánxón.

⁴⁹ *Tarrafa* en Pánxón; *Tarrasa* en Baiona.

- Tensa** [e] *s.f.* *Ter unha tensa*, estar preso o aparello nas pedras ou en calquera outra parte do fondo mariño. SIN. (Baiona) Estar firme.
- Ter** [e] *v.t.* *Ter forza por debaixo*, (Baiona) haber no mar moita espuma e non se picar./ *Ter un ballouquiño [o mar]*, véxase *ballouco*. / *Ter un ballouco [o mar]*, véxase *ballouco*./ *Ter un bo ballouco [o mar]*, véxase *ballouco*./ *Ter unha tensa*, véxase *tensa*.
- Terceiro de máquinas** [e] *s.m.* Traballador nas máquinas dalgúns barcos grandes.
- Terra** [e] *s.f.* *Arrancar para terra*, vir cara ó molle ó rematar a xornada no mar./ *Botar en terra (as redes)*, (Panzón) sacar da embarcación durante un tempo para reparar ou protexer o aparello, etc./ *Quedar en terra*, (Panzón) non pescar lonxe da costa./ *Vir para terra*, (Panzón) rematada a xornada, dirixirse cara á costa.
- Terral** *adx.* *Vento terral*, véxase *vento*.
- Terreño** [e] *adx.* *Vento terreño*, véxase *vento*.
- Tilla** *s.f.* (**Panzón**) Compartimento na proa da embarcación para gardar utensilios ou gardar da auga as pertenzas da tripulación. Pode facer de banco nas *ghamelas* ou embarcacións semellantes.
- Timón** [o] *s.m.* Peza articulada verticalmente á popa dunha embarcación a vela que permite gobernar a embarcación facéndoa virar á dereita ou á esquerda pola presión da auga. Vai no *macho*.
- Timonel** [e] *s.m.* O que goberna o *timón* dunha embarcación. [“*Hoxe non hai.*”]
- Tinteiro** [e] *s.m.* (**Baiona**) Armazón de madeira onde se mete o *palo* da vela. Na *ghamela* eran dous que se colocaban sobre un saínte da proa.
- Tira-vira** *s.m.* (**Panzón**) Aparello empregado para amarrar a embarcación. [“*Teñen un sistema que é tira, desembarcan e despois tiran outra ves polo tira e vira e deixan a embarcación máis lonxe.*”]
- Tirar** *v.t.* (**Panzón**) Virar./ *Tirar do aparello*, (Baiona) recoller o aparello./ *Tirar o mar*, estar o mar picado pero sen chegar á marusía. [Baiona: “*xunto de tira muito o mar é o que máis dicimos.*”] SIN. Mar de marusía, marusía.
- Tiro** *s.m.* Guindastre pequeno que se leva un na proa e outro na popa para tirar do aparello da ardora e levalo a bordo.

⁵⁰ Recolléronse as dúas formas no porto de Panzón.

- Tolete** [e] *s.m.* Peza de madeira de buxo [*“cbégouse a usar de loureiro para embarcacións moi pequenas polo ben que flota”*] ou de ferro, fixada no bordo da embarcación que serve para apoiar ou suxeitar o remo.
- Tona** [o] *s.f.* (**Panxón**) Superficie do mar.
- Topar** *v.t.* *Topar mar*, (**Panxón**) chegar a unha zona con suficientemente profundidade para poder pescar.
- Tornapeixes** [e] *s.m.* (**Panxón**) Tentemozo situado baixo os bancos dunha embarcación. Empregábase para separar un banco doutro. [*“Despois do mamparoponse un tornapeixes que vai a media altura ou menos para botar peixe aí; é unha caixiña para que non ande polo medio dos pés, é como que encaixonaras para botar o peixe aí.”*]
- Traballar** *v.i.* *Traballar o mar/as augas*, (**Baiona**) movérense as augas e/ou as correntes, non estaren quedas.
- Tralla** *s.f.* Cada unha das cordas do aparello: nunha vai o *plomo* e na outra o *corcho*./ *Deixar a tralla en banda*, (**Panxón**) armar a rede deixando o pano en teso e a corda facendo un ondulado. SIN. Borlear.
- Tramallo/Trasmallo**⁵¹ *s.m.* Rede de fondo para a *maragbota*, o *lenguado*, o *sentolo*, a raia, o rodaballo... que ten tres panos: un con malla mediana, o que vai no medio con pequena e polo outro lado o terceiro pano coa malla máis grande.
- Traquear** *v.i.* (**Panxón**) Sacar os remos do mar, mentres se voga, e levantalos cara ós toletes facendo ruído e despois chapuzar coas palas do remo dentro do mar. O fin é asustar o peixe e facer que malle no aparello. SIN. Chaplar.
- Travesía** *s.f.* Tipo de vento de fóra que atravesa o mar e que se caracteriza por ser moi bravo e romper o mar. A súa dirección é, normalmente, o oeste ou noroeste. SIN. (**Baiona**) Vento de fóra.
- Trincar** *v.t.* Parar o aparello no momento en que chega a bordo ó ir tirando del pola *ghareta*. SIN. Amarrar o aparello.
- Trío** *s.m.* Conxunto de tres barcos que traballan xuntos en alta mar: mentres dous pescan, o outro trae o peixe á terra.
- Tripulación** [o] *s.f.* Conxunto de mariñeiros dun barco.
- Troto** [o] *s.m.* (**Panxón**) Xurelo grande pero máis pequeno cá xurela.

⁵¹ A única forma recollida no porto de Panxón foi *tramallo*.

Truel [ε] *s.m.* Especie de saco no que se mete a *ensuagha* ó ir halando o aparello. Leva, por unhas argolas, un ribete que se aperta ata chegar a bordo, xa que entón sóltase e cae o peixe. SIN. Salabardo. [Baiona: “*disir truel é máis fino*”.]

U

Unir *v.f.* (**Baiona**) Xuntar varias redes para traballar cunha máis grande.

V

Vaca *s.f.* (**Panxón**) Embarcación que, xunto co bou, forma unha *paregha*; con respecto ó bou, vai a menos velocidade e ten unha rede con menos arrastre enterrándose máis na area, polo que colle peixe de fondo: languado, faneca, rubio...

Vagha (de mar)/Vaghada (de mar)⁵² *s.f.* (**Baiona**) Cada unha das elevacións que a forza do vento produce na superficie do mar; rompe. SIN. Gholdra, onda. (**Panxón**) Elevación da auga mar a dentro que, polo tanto, non rompe.

Vaghallón [o] *s.m.* (**Panxón**) *Vaghada* forte.

Varar *v.i.* Quedar a embarcación enriba da area ou subila ó molle para limpala.

Vela [ε] *s.f.* Peza de lona, tea forte ou fibra sintética, que, amarrada ós paus dunha embarcación, recolle o vento que a fai navegar./ *Afrouxar vela*, véxase *afrouxar*./ *Arrear vela*, véxase *arrear*./ *Baixar a vela*, (**Panxón**) *Isar vela*./ *Insar/isar vela*, ascender a vela. SIN. ANT. (**Panxón**) *Baixar a vela*./ *Vela maior* [ε], (**Panxón**) a máis grande.

Velame *s.m.* (**Baiona**) Conxunto de velas dunha embarcación.

Vento [e] *s.m.* Corrente de aire, xeralmente horizontal, producida na atmosfera por causas naturais./ *Mar de vento*, (**Panxón**) tranquilo na praia pero con ondas fóra. ANT. *Mar de fondo*./ *Vento de fóra*, que vén do mar e trae *vagha* de mar; vén sendo do oeste. SIN. (**Baiona**) *Travesía*./ *Vento de terra/terral/terreño*⁵³, que vén de terra e trae bo tempo; é o sueste, leste e ata o nordeste pode tamén ser./ *Vento + -ada*, que é moi forte –lestada, suestada, etc.

Verdello [e] *s.m.* (**Panxón**) *Ulva lactuca* Alga delgada e fina de cor verdosa que queda na praia.

Vergha [ε] *s.f.* (**Panxón**) Pau longo que ía no medio da embarcación e aguantaba a vela cadrada.

⁵² *Vagha (de mar)* en Baiona; *vaghada (de mar)* en Panxón.

⁵³ En Panxón *vento de terra* ou *terral*; en Baiona *vento terreño*.

- Veta** [e] *s.f.* Rede dun pano con malla de seis centímetros coa que se pesca faneca, *pescadilla*, salmonetes, etc.
- Vianda** *s.f.* (**Panxón**) Parte comestible do *ouriso*; cada un ten seis. A non comestible chámase *merda*.
- Vieira** [e] *s.f.* *Pecten maximus* Molusco comestible de valvas desiguais, unha plana e a outra convexa, percorridas por pregues radiais.
- Vir** *v.i.* *Vir aí o sol*, (*Baiona*) amencer. SIN. *Vir a mañanada*. / *Vir a mañanada*, (*Baiona*) amencer. SIN. *Vir aí o sol*. / *Vir do mar*, (*Baiona*) regresar da maré. / *Vir para terra*, (*Panxón*) regresar da maré. / *Vir o levanta*, (*Baiona*) SIN. Baña do día, leste², levanta, levantar o día, naser o día, nasiente, orto, romper o día, saír o sol.
- Virar** *v.t.* (**Panxón**) Recoller o aparello. [*“Nós usámolo moitas veces para recoller. O virar é para recoller. Mesmo nun pozo, cando o estás facendo e dicianche “vira!” para que lle trouxeras o caldeiro pa riba.”*] SIN. Tirar.
- Viveiro** [e] *s.m.* Especie de nasa pequena na que se cría ou mantén vivo o peixe ou o marisco.
- Voghar** *v.i.* Remar cos dous remos para adiante. SIN. Remar.
- Volanta** *s.f.* Rede que vai a media *aghua* con panos moi altos de moitos quilómetros; captúrase con ela peixe espada, atún, *merlusa*, etc., mais desfai moito peixe. [*“Están prohibidas.”*]
- Volantín** *s.m.* (**Panxón**) Rede semellante ó *rasquillo*.
- Volcar** *v.i.* (**Baiona**) Virar unha embarcación.

X

- Xeito** [e] *s.m.* Arte para a pesca da sardiña que emprega o aparello do xeito. / *Aparello/pesa do xeito*, aparello de *entreaghuas* cuns 100 m de longo e 7 *boureis*, un a cada 7 brazas, que evitan que vaia a rede ó fondo e prenda.
- Xerés** [e] *s.m.* (**Baiona**) Tipo de alga con bólas e forma de pella; emprégase como alimento para os porcos ou para facer crome. (**Panxón**) Tipo de alga formada por fíos, moi abundante na costa.
- Xiringlar** *v.i.* (**Baiona**) Remar cun só remo e na popa. [En *Panxón sin-car*.]
- Xurela** [e] *s.f.* Xurelo grande e de carne máis apreciada.
- Xurelo** [e] *s.m.* *Trachurus trachurus* Peixe mariño de corpo carnoso, de cor gris e azul a franxas no lombo e branco polo ventre, cabeza

curta, escamas pequenas e moi unidas á pel, excepto ó longo do lombo, onde son fortes e agudas. Ten dúas aletas de espiñas grandes no lombo e a cola grande en forma de galla. É de maior tamaño có chincho e máis pequeno có troto e cá xurela.

4. Bibliografía

- Almeida Costa, J.; A. Sampaio e Melo: *Dicionário da Língua Portuguesa*. 7ª ed, Porto, Porto Editora, 2001.
- Alonso Estravís, Isaac: *Dicionário Sotelo Blanco da língua galega*. Santiago de Compostela, Sotelo Blanco, 1995.
- Alvar, M. (coord.): *Léxico de los marineros peninsulares*. Madrid, Arco Libros, 1985-1989. 4 vol.
- Carballeira Anllo, Xosé Mª (coord.): *Gran diccionario Xerais da Língua*. Vigo, Xerais, 2000.
- García, Constantino; Manuel González González (dir.): *Diccionario da Real Academia Galega*. A Coruña, RAG, 1997.
- Instituto Antônio Houaiss: *Dicionário Houaiss da Língua Portuguesa*. Rio de Janeiro, Objetiva, 2001.
- Martínez Baleirón, Mónica: “Léxico mariñeiro do concello de Ribeira”. Santiago: Universidade de Santiago de Compostela. Facultade Filoloxía, 2001. [Traballo de Investigación Tutelado]
- Real Academia Española: *Diccionario de la Lengua Española*. Madrid, RAE, 22ª ed., 2001.
- Ríos Panisse, Mª del Carmen: *Nomenclatura de la flora y fauna marítimas de Galicia: Invertebrados y peces*. Vigo, Verba, 1977. Anexo 7.
- *Nomenclatura de la flora y fauna marítimas de Galicia: Mamíferos, aves y algas*. Vigo, Verba, 1983. Anexo 19.